

Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledž

Maastikuarhitektuuri õppetool

Ragne Sauman

**EAKATE VAJADUSTEGA ARVESTAMINE EESTI AVALIKE ALADE
KIJUNDUSES PROGRAMMI “HEA AVALIK RUUM” NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Nele Nutt, MSc

Tartu

2017

Kinnitan, et olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Ragne Sauman

.....

(töö autori allkiri)

.....

(kuupäev)

Kaitsmisele lubatud:

.....

(kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

.....

(allkiri)

Sisukord

ABSTRACT.....	4
SISSEJUHATUS	6
1. ÜLEVAADE VAREM TEHTUD TÖÖDEST	8
2. METOOD JA ANDMED	10
3. TEOREETILINE TAUST	11
3.1 Eakad	11
3.1.1. Eaka mõiste	11
3.1.2. Eakate karakteristikud	12
3.2 Avalik ruum	13
3.2.1 Avaliku ruumi mõiste.....	13
3.2.2 Avaliku ruumi olulisus	13
3.3 Eakad ja avalik ruum	14
3. EV100 VÕIDUTÖÖDE ANALÜÜS.....	27
4. EV100 VÕIDUTÖÖDE ANALÜÜSI TULEMUSED	46
5. VESTLUSED EAKATEGA.....	50
6. JÄRELDUSED JA ARUTELU	53
KOKKUVÕTE	56
KASUTATUD KIRJANDUS.....	58
LISAD.....	62
Lisa 1. Intervjuu poolstruktureeritud küsimustik	62

ABSTRACT

Sauman, R. Considering the needs of the elderly in designing Estonian public spaces with the example of „Hea avalik ruum“ architectural program. Master’s thesis, one volume. Volume: 2 tables, 8 graphics, 7 drawings, Tartu, 2017, 61 pages, in Estonian.

The global population of older people is growing at an unprecedented rate. By 2050, for the first time in human history, there will be more over 65 year olds than children under 15. In 2016 there were 250 325 over 65 year olds in Estonia, which is 19% of the whole population. Society is considered ageing when there are at least 7% of elderly in the population of Estonia. As cities experience a demographic shift, the need for age-friendly design is becoming ever more critical.

The aim of this paper is to find out how satisfied are the Estonian elderly with public spaces and analyze the mission project „Hea avalik ruum“ („Good public space“) seven winning projects to see how much are planners and city officials considering the needs of the elderly in the design process. The mission project “Good public space” jointly kicked-off by the Association of Estonian Architects and the organising team of “The Republic of Estonia 100” concerns the reconditioning of city centres. There were 14 cities where competitions took place, but to stay within a predetermined volume of work seven places out of 14 were chosen.

To analyze the EV100 „Hea avalik ruum“ winning works, previously done research on elderly and public spaces were studied and 10 design principles were taken into consideration: control, choice, safety and security, accessibility, social support, physical activity, privacy, contact with nature, comfort, aesthetic and sensory delight. The analysis showed that Tallinn, the main capital of Estonia, was the only city where city officials demanded that universal design has to be taken into consideration. Some of the city officials mentioned the need of children playgrounds and in two cities (Elva and Põltsamaa) it was mentioned to design wheelchair accessible places. The main problems in the design were the lack of public toilets, the lack of movable chairs, the lack of different scenic views and the roads should be more separated from main pedestrian pathways with greenery.

In the interviews the Estonian elderly stressed that there are not enough sitting spaces. Some of them preferred sitting spaces with backrests the others didn't care so much as long there is anything to sit on. The other problem was the lack of garbage cans and choosing the wrong design, which means the top is open and the trash can easily fall out of the bin due to wind or birds.

Keywords: Urban planning, ageing society, demographic shift, public space, elderly

SISSEJUHATUS

Ei saa eitada fakti, et kõik inimesed vananevad. ÜRO (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon) rahvastikuproгноosi andmetel ülemaailmne eakate arv kasvab enneolematul kiirusel. Esimest korda inimajaloos on 2050. aastaks rohkem üle 65 aastaseid kui alla 15 aastaseid.¹ Eestis ennustatakse 2050. aastaks 27,5% üle 65 aastaseid. Selleks ajaks elab kõige tõenäolisemalt 70% maailma rahvastikust linnades, mis tekitab linnadele suuri väljakutseid, millega on vaja tegeleda.¹ Eesti Statistikaameti andmetel elab 2016 aasta seisuga Eestis 250 325 üle 65 ja enam aastat vana inimese, moodustades kogu rahvastikust 19%. Ühiskonda peetakse vananevaks kui eakate osakaal rahvastikust on üle 7%.²

Vananev ühiskond ei ole oma olemustelt halb asi: see näitab paremat tervist ja pikemat oodatavat eluiga. Vananemisega kaasnevad muutused nägemises, kuulmises, tasakaalus, koordinatsioonis ja mälus. Nende muutustega peaksid linnaplaneerijad, arhitektid ja linnaametnikud arvestama, et tagada eakatele täisväärtuslik elu. Stefano Recalcati, *Shaping Ageing Cities* projektijuht on öelnud, et linnad peavad ümber kohanema kui nad soovivad, et eakad säilitaksid hea elukvaliteedi. Tähtis on olla teadlik vananemise kasvust. See on suur väljakutse maailma linnadele - linnad peavad muutuma, et et eakad ei muutuks isoleerituks, vaid mängiksid aktiivset rolli kogukonnas. Isolatsioonil on halb mõju tervisele ning selle ületamine on väga tähis.”¹

Töö teema on aktuaalne, kuna Eesti rahvastik vananeb, mis tähendab, et eakate arv ühiskonnas aina kasvab ning seega kasvab ka eakate sõbraliku avaliku ruumi kujundamise tähtsus. Käesolev uurimustöö otsib vastust, kui rahul on eakad avalike ruumidega ning palju Eestis arvestatakse disainiprotsessis eakate vajadustega. Uurimustöö tulemusena saadatud ideed ja soovitused saab tulevikus avalike ruumide projekteerimisel arvesse võtta.

Magistritöö eesmärk on selgitada välja eakate vajadused avalike ruumide kasutamisel. Selleks analüüsitakse 2016. aastal läbiviidud ideevõistluse Eesti Vabariik 100 (edaspidi EV100) „Hea

¹ Grahame, A. (2016) Improving with age? How city design is adapting to older populations.

² Tulva, T., Kiis, A. (2001) Vananemine Eestis: Eakate toimetulek ja teenuste vajadus. Tallinn: Tallinna Pedagoogikauilikooli Kirjastus

avalik ruum“ töid, et teada kui palju arvestavad projekteerijad ja linnaametnikud eakatega juba disainiprotsessis. Eakate vajaduste kaardistamise ja ideevõistluse tööde analüüsimise tulemusena koostatakse eakate vajadusi arvestavad ettepanekud avalike alade projekteerimiseks.

Autor soovib tänada oma juhendajat Nele Nutti asjakohase kriitika ning nõuannete eest. Lisaks Anne-Liis Sõmermaad, kelle nõuanded ja abi aitasid palju ning Kerti Saegat, kes andis väga häid mõtteid ning kes innustas rohkem pingutama.

1. ÜLEVAADE VAREM TEHTUD TÖÖDEST

Eakate teemal on varasemalt kirjutanud 2011. aastal Kärt-Mari Paju bakalaureuse tööga “Eakatele sobivad välisruumid Eesti hooldekodude näitel.” Uurimustöös uuriti spetsiifiliselt olemasolevate hooldekodude aedu ning küsiti arvamust hooldekodude töötajatelt. Antud uurimustöö erineb sellepoolest, et uuritakse avalikke ruume ning küsitakse eakate endi soove.

Kõige rohkem on uuritud Eestis unviersaaldisaini põhimõtteid. Helen Lindvere on teinud 2012. aastal uurimustöö teemal “Universaalne disain kui kasutama võimalus Mustamäel Siili asumis”. Maria Mironova on 2012. aastal teinud uurimustöö teemal “Universaalse disaini põhine analüüs Tallinna Tehnikaülikooli linnaku välisruumis. 2013. aastal on Mihkel Lilleberg koostanud lõputöö “Kose aleviku ühiskondlike alade probleemistik lähtuvalt universaalsest disainist”.

Väga palju on ka tehtud uurimistöid lastest ja nende heaolust. Näiteks Heleri Tooming on kirjutanud 2010. aastal teemal “Hea ja lapsesõbralik mänguväljak ja selle kujundamisel arvestatavad aspektid viie Tartu lasteaia näitel”, Helen Lepalo on teinud uurimustöö 2010. aastal teemal “Viljandi mänguväljakute seisukord ja analüüs” ning Erge Sonn 2011. aastal teemal “Teraapilise aia kujundamine vaimupuudega lastele päevakeskus Käo näitel.” Kõik varasemalt mainitud tööd uurivad juba olemasolevaid alasid. Käesolev uurimustöö keskendub sellele, kui palju mõeldakse eaka vajadustelete juba disainiprotsessis ning lisaks uurib eakate sotsiaalseid ja füüsilisi vajadusi, millele universaaldisain nii süvitsi ei keskendu.

Mujal maailmas on läbi viidud eakate rahulolu uuringuid, mis käsitlevad mobiilsuse ja ligipääsetavuse küsimusi. Samuti on uuritud parkide mõju eakate tervisele. Peamiselt on uuritud olemasolevaid alasid ning küsitletud parkides viibinud eakaid. Käesoleva uurimustööga üsna sarnane on 2007. aastal tehtud uurimustöö Türgis, kus uuriti eakate vajadusi avalikus ruumis ning faktoreid, mis mõjutavad eakate võimet kasutada avalikke alasid.³ Töös uuriti varasemat kirjandust ning vastavalt sellele moodustati küsimustik, mida küsiti üle 65 aastastelt. Sealsed tulemused näitasid, et eakate peamised probleemid olid

³ Turel, H. S., Yigit E. M., Altug, I. (2007). Evaluation of elderly people's requirements in public open spaces: A case study in Bornova District (Izmir, Turkey)

kõnniteede ja sillutiste korrasolu (21,1%), reostus (21,1%), turvalisus (18,4%), alade ebapiisav hooldus ja korrahoid (9,5%), liiklus (8,2%) ning sotsiokultuurilised probleemid (6,1%).

Analüüsiiti olemasolevat parki ning lisaks ümbritsevat kõnnitee võrgustikku. Pandi täpselt paika kriteeriumid pandustele, treppidele, ülekäiguradadele, kõnniteedele, teeviitadele ning kõrghaljastusele ning hinnati neid Bornova rajoonis.

2. METOOD JA ANDMED

Uurimustöö puhul on kasutatud peamiselt kvalitatiivset meetodit. Esmalt analüüsiti varasemalt tehtud uurimustöid Eestis ning välismaal. Neist töödest võetud kriteeriumid kohandati vastavaks antud töö uurimisküsimusele. Uute kriteeriumite põhjal koostati hindamistabel, mille abil EV100 ideevõistluse võidutöid hinnati. Analüüsiti EV100 lähteülesande dokumente, et näha kui palju mõtlevad linnaametnikud erinevate huvigruppide peale ning analüüsiti võidutööde jooniseid ja seletuskirju, et näha kui palju on projekterijad eakatega arvestanud. Vastavalt varasemale kirjandusele ning esialgsetele tulemustele seatakse paika raamistik, mida täpsemalt eakatelt uurida.

Antud uurimustöös on andmete kogumiseks kasutatud poolstruktureeritud intervjuusid. Poolstruktureeritud intervjuu kui andmekogumismeetodi eelisteks on avatud küsimused, mis annavad intervjuueeritavale võimaluse avaldada oma tegelikku arvamust. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab käsitletavate temade järjekorda muuta, vastuseid täpsustada ning seisukohti põhjendada.⁴ Andmed koguti ajavahemikul märts kuni aprill 2017 ning ühe intervjuu läbiviimiseks kulus 7 kuni 30 minutit.

Intervjuueeritavate valmisel oli ainsaks tingimuseks see, et nad oleks vanemad kui 65 aastat. Intervjuueeritavaid leiti sotsiaalmeedia, tuttavate ja Tartu Linna Pensionäride Organisatsioonile "Kodukotus" kaudu. Intervjuud toimusid peamiselt intervjuueeritavate kodus, üks intervjuu toimus telefonikõnena. Intervjuueeritavad olid peamiselt Tartust, Tartumaa ümbrusest ning Tallinnast. Intervjuud viidi läbi individuaalselt ning enne intervjuud selgitati uurimustöö eesmärki ning kinnitati intervjuueeritava anonüümsust. Uuritavate nõusolek osaleda oli vabatahtlik. Intervjuud salvestati ning seejärel transkribeeriti.

⁴ Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk

3. TEOREETILINE TAUST

3.1 Eakad

3.1.1. Eaka mõiste

Keskkea üleminekut vanaduseks ei ole võimalik täpselt määrata, kuna sellele ei ole erinevates ühiskondades kindlat kokkulepitud tähendust. Paljudes maailma kohtades peetakse inimest eakaks, kui tekivad muutused sotsiaalses rollis või aktiivses võimekuses. Näiteks võib inimesi pidada eakaks, kui neist saavad vanavanemad või kui nad muutuvad vähem aktiivseks. Põhja-Ameerikas ning Euroopas peetakse inimest vanaks, kui on elatud teatud arv aastaid.⁵ Maailma Terviseorganisatsiooni andmetel on enamik arengumaid võtnud eaka definitsiooniks kronoloogilise vanuse 65 aastat.⁶

Seega võib defineerida eakat kui üle 65 aasta vanust, alles pensionile jäänud inimest, kes tegeleb mõne hobiga, loodetavasti suhtleb oma sugulaste ja sõpradega ning naudib oma vaba aega.⁷ Vaja on uut arusaama, kus eakaid inimesi nähakse linna keskkonna aktiivse osana, mitte probleemina.⁸

Pole tähtsust kui vana keegi on, kui inimene on siiski võimeline võtma osa ümbritsevast keskkonnaelust. Inimene võib olla 45 ja tunda ennast vanana või 70 ja tunda ennast noorena. Kõik oleneb tervisest ja ühiskonnas olevast staatusest.⁵ Eduka vananemise idee põhineb kolmel peamisel komponendil: madal haiguste tekke tõenäosus, kõrge kognitiivne ning füüsiline funktsionaalne võimekus ning aktiivne osavõtt elust.⁹

⁵ Kurz, R. (2008) "Who is considered an old person?"

⁶ WHO, Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project

⁷ Wanner, P. & Svizzera: Ufficio federale di statistica (2005) *Âges et générations la vie après 50 ans en Suisse*, Neuchâtel: Office Fédéral de la Statistique.

⁸ CF (2007) *Strategia in materia di politica della vecchiaia*, Bern: Consiglio Federale.

⁹ Rowe, J., Kahn, R. (1997). Successful ageing. *The Gerontologist*, 37 (4), lk 433–440

3.1.2. Eakate karakteristikud

Eakad ei ole kõik ühesugused. Neil on erinevad vajadused ja eelistused. Tinglikult võib eakaid jaotada kaheks: hea tervise ja toimiva sotsiaalsüsteemi korral igapäevaeluga valdavalt iseseisvalt hakkama saajad ja need, kes vajavad pidevamat abi, näiteks saatjat avalikus ruumis liikudes ja teenuste kasutamisel ning igapäevasel toimetulekul.¹⁰

Kuid on teatud üldised omadused, mis käivad kõigi kohta:

- võimalikud nägemise ja taju muutused;
- võimalik mobiilsuse langus, muutused lihaste efektiivsuses ja kasutamises - eakad inimesed on tavalisemalt aeglasemad ning nõrgemad ja pole nii enesekindlad kõndimises
- võimalik kadu orienteerumisevõimes ning arusaamises, mille alla kuulub unustamine, meeltesegadus
- võimalik sotsiaalsete tutvuste vähenemine, mida põhjustab kuulmise kadu, lähedaste surm ning pensionile jäämine

Lisaks eelnevalt loetletud üldistele karakteristikutele on ka eakatel muutusi tavapärase rollides, õigustes ja kohustustes, nagu näiteks:

- madal sissetulek;
- sobiv majutus;
- halb toitumine;
- isiklik liikumisvõimalus ja transport;
- isolatsioon, üksindus;
- tervis.¹¹

¹⁰ Juhendmaterjal „Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine“. Koostajad: Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia

¹¹ Sarkissian, W., Stenberg B. (2013) Guidelines for Planning for Older People in Public Open Space

3.2 Avalik ruum

3.2.1 Avaliku ruumi mõiste

Avalik viitab sellele, et sinna on teretulnud igäüks, seal ei ole midagi varjatut, on avatud võimaluste hulk. Ruum on samuti võimaluste või piirangute kogum. Kokku on avalik ruum seega potentsiaal, võimalus uue kvaliteedi, uue reaalsuse tekkimiseks, aga seda alles kogeja või kasutaja ilmnedes.¹² Avalik ruum on kogum avalikkusele ligipääsetavatest linnaruumidest nagu pargid, väljakud, tänavad, kogukonnaaiad, turud, mänguväljakud, rohekoridorid, veeäärsed alad jne.

Tänavad, väljakud ning pargid linnas aitavad kaasa inimestevahelisele suhtlusele. Need dünaamilised ruumid on vajalikud vahelduseks töö ja koduelu rutiinile, pakkudes võimalusi liikumiseks, suhtluseks ja lõõgastuseks.¹³

Lihtsustatult võib jagada välistegevusi avalikel aladel kolme kategooriasse: vajalikud tegevused (shoppamine, bussi või teise inimese ootamine, tööle või kooli minemine jne), valikulised tegevused (jalutama minek, istumine ja päevitamine) ning sotsiaalsed tegevused (lapsed mängimas, suhtlused omavahel ja viimaks kõige levinum tegevus- passiivne kontakt ehk lihtsalt teiste inimeste nägemine ja kuulmine).¹⁴

3.2.2 Avaliku ruumi olulisus

Arvatavasti on kõik kuulnud Aristotelese kuulsat fraasi „Inimene on oma loomult sotsiaalne olend”. Inimesed ei suuda olla pikalt üksinda ning vajavad teiste inimeste lähedust. Selline vajadus sotsiaalseks suhtluseks vajab kohta ning see panebki aluse avaliku ruumi vajadusele.

Avalikud ruumid nagu näiteks pargid loovad rahustava ja kutsuva õhustiku, kuhu inimesed saavad tulla lõõgastuma oma stressirikkast päevast, kas lihtsalt puhates või olles füüsiliselt

¹² Alender, Y. (2014). TAGASI LINNA. Hea avaliku ruumi kaudu tagasi enese ja teiste juurde.

¹³ Gehl J. (1987). Life between buildings: using public space.

¹⁴ Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M. (1995). Public space. 2-nd ed.

aktiivne.¹⁵ Haljastusel on tähtis koht linnas, kuna kõrg- ja madalhaljastus aitavad vähendada õhu saastatust, seovad tolmu ning summutavad müra. Linn kui iseseisev ökosüsteem peab suutma end tasakaalustada, tootes endale hapniku ja sidudes süsihappegaasi ning peab neutraliseerima tekkiva saaste.¹⁶ Kõrghaljastul on lisaks palju omadusi, mis tagavad mugava keskkonna, kus inimene tahaks ja saaks pikemalt aega veeta: kahandab tuule kiirust, hajutab päikesekiirgust, suurendab õhuniiskust, leevendab päevapalavust, ööjahendust ning moodustab kaitseekraani müra, tugevate õhuvõngete ja põlengute vastu.¹⁷

Peale vaadates tunduvad head avalikud ruumid kõigest hästi disainitud füüsiliste asukohtadena. Kuid pealispinna all on nad palju rohkemat. Nad on asukohad, kus kogukond ärkab ellu, kus naabritevahelised suhted tugevnevad ning kus tekib kuuluvustunne. Nad on asukohad, mis ergutavad majandust ning juhivad keskkonna jätkusuutlikkust.¹⁸

3.3 Eakad ja avalik ruum

Üks eakate-sõbralik linn julgustab aktiivset vananemist soodustades võimalusi tervise parandamiseks, osavõtuks ja turvalisuseks, et suurendada elukvaliteeti.¹⁹ Ühistranspordiga sõitmine, poodi minek, pargis kõndimine – igapäevased tegevused, mida võetakse enesestmõistetavana varasemas eas on tegevused, mis tekitavad raskusi ning mida on vaja ületada vanemas eas. Avaliku ruumi disainil ei ole küll alati nii drastilisi negatiivseid mõjusid, kuid isegi nähtavasti vähetähtsad funktsioonid võivad põhjustada suurt ärritust inimestes, kes on vanemad või vähem liikuvad. Mõelge teeviitade peale, mida on raske leida või pealetükki ning vali muusika, mis võib põhjustada ärevust inimestes, kellel on tajuhäired.²⁰

Eakale sobivalt kujundatud keskkond pole üksnes kõigile mugav kasutada vaid väga suure tõenäosusega vajavad selliseid kohandusi peaaegu kõik inimesed oma elu lõpuaastatel iseseisvamaks toimetulekuks. Takistustest vabad ehitised ning tänavad suurendavad liikumisvõimet ning iseseisvust kõikides ea- ja huvigruppides. Turvalised naabruskonnad

¹⁵ Yang, L. (2015). Top Five Reasons Why Public Space is Important.

¹⁶ Kuressaare agenda 21.

¹⁷ Levald, A. Sander, H. (2005). Loodus linnas, linn looduses.

¹⁸ Project for Public Spaces. (2014). Why Public Places are the Key to Transforming our Communities.

¹⁹ WHO. (2007). Global age-friendly cities: a guide - Ageing and life course, family and community health.

²⁰ Stevenson, S. (2015). How to Make Senior Friendly Public Spaces.

võimaldavad lastel, noortel naistel ja eakatel käia turvaliselt ja enesekindlalt väljas ning võtta osa füüsilistest ning sotsiaalsetest tegevustest. Erinevate sihtrühmade vajadused võivad suures osas kattuda, näiteks madalad äärekiivid on mugavamad lastele, eakatele, ratastoolis liikujatele ning ka vaegnägijatele.²¹

Avalikud alad võivad olla väga kasulikud eakatele, kes võivad tunda sotsiaalset isolatsiooni. Sotsiaalne isolatsioon võib viia üksilduseni ning tekitada vaimseid terviseprobleeme. Head avalikud ruumid on linna “elutoad”- kohad, kus inimesed saavad kokku, et nautida linna ja üksteist. Avalikud ruumid teevad kõrge elukvaliteedi linnas võimalikuks. Avalikud alad varieeruvad suurtest keskväljakutest ja platsidest kuni väikeste naabruskonna parkideni.²² Need avalikud alad pakuvad eakatele kohti sotsiaalseks suhtlemiseks ning suurendavad aktiivset vananemist.²³ Eakad saavad suhelda teiste eakatega, ennast füüsiliselt liigutada, viibida koos perega või tegeleda lastelastega.²⁴

Avalik ala peaks olema arusaadav ning loogiline, et vanemad inimesed ei satuks ümbritsevas keskkonnas segadusse. Visuaalsed abid (orientiirid, viidad jne) ja tunnetatavad abid (käsipuud, seinad ja pinnakatete muutused) peaksid pakkuma infot asukoha ja tee kohta, et eakad saaksid kergemini orienteeruda. Keskkond peaks pakkuma eakatele võimaluse uurimiseks ja avastamiseks. Avastamise all mõeldakse erinevate ja avastavate objektide, tekstuuride, kogemuste ja tunnetuste pakkumist. See aitab kaasa suunatunnetusele, orienteerumisele ning lisaks aitab kaasa avaliku ala esteetilisusele ning tekstuuri erinevustele.²⁵

Disainides avalike ruume tuleks arvestada planeeritava ala omadustega (topograafia, ala suurus, ümbritsev tänavavõrgustik jne) ning ka sotsiaalseid omadusi ning tulevaste kasutajate vajadusi ja eeldusi. Eakad on väga erinevad vanuse, füüsilise ja vaimse võimekuse poolest

²¹ Levald, A. (2012). Elukeskkond kõiki kaasavaks!

²² Public Spaces. The art of creating great spaces.

²³ Yung, E.H. K., Conejos, S., Chan, E. H. W. (2016). Social needs of the elderly and active aging in public open spaces in urban renewal.

²⁴ WHO. (2007). Global age-friendly cities: a guide - Ageing and life course, family and community health.

²⁵ Sarkissian, W., Stenberg B. (2013). Guidelines for Planning for Older People in Public Open Space.

ning tuleb arvestada ka sotsiokultuurilisi erinevusi. Seega enne eakate-sõbraliku pargi looma hakkamist, tuleks teha kindlaks kõige tõenäolisemate pargikasutajate soovid ja eelistused.²⁶

Vastavalt UCLA Luskin School of Public Affairs raamatule Placemaking for an Ageing population on välja toodud 10 kujundusprintsipi parkidele, mis kehtivad ka avaliku ruumi puhul. Neid põhimõtteid hindavad enamik pargikasutajaid, kuid need on eriti tähtsad eakatele.

Need 10 põhimõtet, mida järgida ja tagada on :

- Kontroll
- Valik
- Turvalisus ja ohutus
- Ligipääsetavus
- Sotsiaalsus
- Füüsiline aktiivsus
- Privaatsus
- Kontakt loodusega
- Mugavus
- Esteetiline ning sensoorne nauding

Kontroll

Kontroll viitab isiku tõelisele või tunnetuslikule võimele aru saada mida nad teevad, võime muuta oma situatsiooni ning teha kindlaks, mida teised neile teevad. Kontrolli tunnetus millegi üle on üsna tähtis eakatele, kes näevad, et nende füüsilised või kognitiivsed võimed on vähenenud. Kontrolli tunnetus saavutatakse kui avaliku ruumi kasutajatel on hea orienteerumisvõime ja arusaam ümbrusest. Avalikus ruumis ringi orienteerumise võime on väga oluline eakatele, kellel on tajuhäireid.

Kontroll on seotud kolme punktiga eelnevast nimekirjast: turvatunne, valikuvõimalus ning ligipääsetavus. Sellest järeldades võib öelda, et inimesed tunnevad et neil on tagatud kontroll,

²⁶ Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks.

kui nad saavad omapäi kergelt liigelda, on selgesti mõistetav, kuidas sealseid rajatise kasutada, uitada ringi ilma takistusteta ning tunda ennast turvaliselt.²⁷

Kevin Lynch on pakkunud oma raamatus *Good City Form* (1981) välja kasuliku lähtepunkti, mille kaudu defineerida kontrolli tähtsust ruumis. Ta pakub välja, et ruumilisel kontrollil või selle puudumisel on tugevad psühholoogilised tagajärjed nagu näiteks ärevushäirete tekke, rahulolu ning uhkuse tunde soodustamine. Ta pakub välja viis ruumilise kontrolli kuju: kohalolu, kasutamine ning tegutsemine, omastamine, muutmise ja ümberpaigutus.

Kohalolu tähendab õigust ruumile ligi pääseda. Ilma ligipääsuta pole kasutamine ja tegutsemine seal võimalikud. *Kasutamine ja tegutsemine* tähendavad võimet ruumi kasutada. *Omastamine* võimaldab kasutajatel tunda omandiõigust selle üle, kas siis sümboolset või päriselt. *Muutmine* kujutab endast õigust ruumi vastavalt muuta kasutamise hõlbustamiseks. *Ümberpaigutus* on võime kanda avaliku ruumi omandiõigust kellelegi teisele üle. Kõik koos moodustavad need ruumilised õigused kontseptuaalse definitsiooni kontrollist avalikus ruumis.²⁸

Valik

Avaliku ruumi kasutajad, nii noored kui vanad, hindavad valiku olemasolu. Parkide külastajatel võiks olla variante kus uitada, variante mida vaadata ja pakkuda erinevaid valikuid.²⁷ Kõige lihtsam viis inimestele valikuid anda on läbi istumisvõimaluste. Head avalikud ruumid pakuvad inimestele valikut kuhu ja kuidas nad sooviksid istuda. Olemas võiks olla erinevaid istumisvõimalusi, näiteks astmed, pingid või liigutatavad toolid. Lisaks võiks arvestada ka asukohaga ehk päikese käes, varjus, gruppidega, üksinda, läheduses tegevustele või mingil määral tegevustest eemal.

Kohtades, kus toimub mitu tegevust korraga võiksid olla istmed, millel on liigutatavad seljatoed, üldse ilma seljatugedeta või liigutatavad istmed, mida inimene saab ise muuta vastavalt sellele, mida ta näha soovib. Ilma seljatugedeta istmed sobivad näiteks

²⁷ Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). *Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks*.

²⁸ Altman, I., & Zube, E. H. (1989). *Public places and spaces*. New York: Plenum Press.

rannapromenaadidele, kus ühel pool istudes saab näha randa ja teisel pool jälgida promenaadil kõndivaid inimesi.²⁹

Järgnevalt on välja toodud paar näidet, kuidas tagada valikuvariante:

- erinevad valikud, kus istuda – istumisvõimalused päikese käes ja varjus; privaatsemad istumiskohad ja avalikud istumisvõimalused;
- võimalus istuda nii üksinda ning istumisvõimalused suurematele seltskondadele;
- võimalused passiivseteks tegevusteks (kohad istumiseks, lugemiseks, inimeste vaatamiseks, sõpradega suhtlemiseks) ning aktiivseteks tegevusteks (kõnniteed, treeningvõimalused, aiandus);
- erinevad vaated, mida nautida (lilled, kunst, linnud).

Ohutus ja turvalisus

Vajadus turvalisuse järele on rohkem esiletungiv vajadus vanemate avalike ruumide kasutajate seas.³⁰ Mure oma turvalisuse pärast võib põhjustada selle, et eakad pigem väldivad avalike ruumide ja parkide kasutamist.³¹ Eakad võivad karta, et neist saavad kuriteo ohvrid või satuvad kokku kodututega või vandaalidega. Teine peamine stressiallikas eakatele on kartus kukkuda või komistada. Lisaks tekib ka ohutunnetus, kui peab tihedalt kasutatavaid sõiduteid ületama.³² Pimedal ajal on oluline valgustus. Inimeste ja nägude tõhus valgustamine ning fassaadide, niššide ja nurgataguste mõistlik valgustus peamistel jalakäigumarsruutidel on vajalik reaalse ja tajutava turvalisuse tõstmiseks, ning kõnniteede, pindade, treppide ja astmete piisav valgustus on oluline ka jalakäijate turvalise liikumise tagamiseks.

Jane Jacobs kirjutas oma raamatus „The Death and Life of Great American Cities“, et linnaruumi turvalisust saab tõsta tuues inimesed tänavale. Tingimuste loomiseks peab linn olema kompaktse struktuuriga, mis võimaldab jalgsikäivaid vahemaid, atraktiivset avalikku ruumi ning multifunktsionaalset keskkonda, ehk tuleb tagada tingimused, kus inimestel oleks

²⁹ Project for Public Spaces. (2009). A Primer on Seating.

³⁰ Center for Disease Control and Prevention (1999). Neighborhood Safety and the Prevalence of Physical Activity-Selected States

³¹ Loukaitou-Sideris, A. & Eck, J. (2007). Crime Prevention and Active Living.

³² Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks.

kõnniteedel hea liikuda. Kui need tingimused on täidetud, siis on nii linnaruumis kui ka selle läheduses rohkem tegevusi ja turvatunne kasvab. Tänaval on rohkem silmapaare ning hoonetes viibijadki tunnevad rohkem huvi linnaruumis toimuva jälgimiseks. Lisaks soodustab ka turvatunnet, kui elumajade esimestel korrustel on ärid ja bürood, mõned poed võiksid olla avatud terve öö.³³

Linnahaljastus mängib suurt rolli turvatunde tõstmises ning vähendamises. Avarad rohealad, mida on kaugelt näha ning veesilma olemasolu tõstavad turvatunnet ning seevastu tihe haljastus vähendab seda.³⁴ Korralikult hooldatud ja hoitud pargid näitavad, et on olemas hooldajad ja valvajak, mis tekitab pargikülastajates turvalisema tunde.³⁵ Seega disaini elemendid, mis suurendavad nähtavust on üsna tähtsad. Lisaks saab kukkumise riski vähendada, kasutades kindlaid disainielemente ja materjale. Viimasena liikluse kohapealt tuleks lisada ülekäigu radade juurde valgusfoorid.

Ligipääsetavus

Ligipääsetavus tähendab juurdepääsu, läbipääsu või kasutamisevõimalust.³⁶ Võimalus parki kiiresti, turvaliselt ning kergelt külastada mõjutab individuaalide otsust seda külastada. Eakatele on väga oluline teekonna kergus parki ja pargist tagasi ning ka ringiliikumise ja orienteerumise lihtsus avalikus ruumis.³⁰ Kõnniteede seisundil on selgelt nähtav mõju võimele kõndida kohalikus ümbruskonnas. Kõnniteed, mis on kitsad, ebahühtlased, katkised, omavad kõrgeid äärekivisid või muid takistusi, tekitavad võimalikke ohte ja mõjutavad eakate võimet ringi liikuda.³⁷

Ligipääsetavus tähendab ka head ühistranspordiühendust avalikele puhkealadele ning loodusradadele. On oluline, et suuremate avalike haljasalade ja parkide läheduses oleksid kõigile kasutajagruppidele mugavalt kasutatavad ühissõidukipeatused. Liikumistee

³³ Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*.

³⁴ Gehl, J. (2015). *Linnad inimestele*, lk 6

³⁵ Le Grange, R., Ferraro, K., Supancic, M., (1992). *Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities*.

³⁶ Juhendmaterjal „Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine“. Koostajad: Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia

³⁷ WHO. (2007). *Global age-friendly cities: a guide - Ageing and life course, family and community health*.

ühissõidukite peatumiskohtadeni peab olema hästi läbitav ja ehituslike takistusteta. Edasi on oluline juba puhkealasisene juurdepääsetavus ning kasutusvõimaluste loomine ja tagamine.³⁸

Ligipääsetavusel on nii füüsilisi kui ka psühholoogilisi mõõte. Teatud asukohad ja disaini omadused muudavad ruumi rohkem eakatele kutsuvamaks ning suurendavad ligipääsetavust. Ligipääs on vajalik kui inimesed tahavad sidude mingit tähendust avalikule ruumile. Tagades ligipääsu eakatele mugava välisruumi kasutamiseks, pakub see neile võimalusi sotsialiseerumiseks ning vähendab isolatsioonitunnetust.³⁹

Ligipääsetavust saab suurendada, kui:

- korraldada kogukonna üritusi(nt. jooga eakatele, turg);
- luua bussipeatused väljaku äärde või lähedusse;
- disainida kõnniteed universaalse disaini põhimõtteid järgides;
- lisada viitasid ja orientiire.

Sotsiaalsus

Sotsiaalsus tähendab inimese vajadust olla kontaktis teiste inimestega, olla hoolt kantud ja toetatud nende poolt. Empiirilised uurimustööd on leidnud tugeva korrelatsiooni tervise ja sotsiaalsuse vahel. Sotsiaalne tegevus hõlmab kogu linnaruumis toimuvat inimsuhtlust ning selle eeltingimus on teiste inimeste kohalolu. Kui linnaruumis on elu ja tegevust, on ka inimestevaheline suhtlus tihe. Seevastu inimtühjas hüljatud linnaruumis ei toimu midagi. Suur osa suhtlusest on passiivne, üksnes nägemisel-kuulmisel põhinev inimeste ja sündmuste jälgimine. See tagasihoidlik ja pretensioonitu suhtlemisviis on kahtlemata sotsiaalse tegevuse levinuim vorm kõikjal maailmas.

Järgneb aktiivsema suhtluse tasand. Inimesed teretavad, ja kui kohtuvad tuttavatega, vestlevad. Juhuslikke kohtumisi ja seltskondlikku vestlust tuleb ette müügikohtades, istepinkidel ja kohtades, kus inimesed midagi ootavad. Küsitakse teed, vahetatakse mõni sõna ilma või bussiaegade teemal. Neist põgusatest kontaktidest võib vahel välja kasvada ka pikem suhtlus.

³⁸ Juhendmaterjal „Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine“. Koostajad: Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia

³⁹ Altman, I., & Zube, E. H. (1989). Public places and spaces. New York: Plenum Press.

Jutt võib edasi liikuda muudele teemadele või ühiste huvidele. Nii tekivad uued tutvused. Võtmesõnadeks on prognoosimatus ja spontaansus.

Suurim osa sotsiaalsusest avalikus ruumis on lihtsalt kuulamine ja vaatamine. Sellist passiivset kontakti saab linnaplaneerimisega enim mõjutada ning loodud tingimustest sõltub suuresti see, kas linnaruumis tekib elu ning võimalus teistega kohtuda.⁴⁰ Pargid ning pargi tegevused võivad julgustatud suhtlust ning sotsialiseerumist omavahel. Õige disain võib luua kohad, mis tekitavad võimalusi inimestevaheliseks suhtluseks.

Nii passiivse kui aktiivse sotsiaalsuse tagamiseks tuleks:

- lisada kõnniteede äärde istumisvõimalusi;
- pakkuda istumisvõimalusi, mis julgustavad sotsiaalset suhtlust ning võimaldavad inimestel vaadata teiste inimeste tegevusi, nt. õige nurga all olevad istumiskohad või ümberliigutavad istumiskohad;
- lisada laudu, kus oleks võimalik mängida malet, kaarte või lauamänge;
- luua taust suhtluseks – arhitektuursed või looduslikud elemendid(kioskid, purskkaevud, lilled);
- organiseerida naabruskonna üritusi.⁴¹

Füüsiline aktiivsus

Pargid ning avalikud ruumid võivad julgustada füüsilist aktiivsust pakkudes sobivaid võimalusi aktiivseks ajaveetmiseks ning kõndimiseks. Võimaluste loomine tähendab nii kvaliteetseid kõnni- ja jalgrattateid kui ka teavitustööd, et selgitada inimestele jalakäimise võimalusi ja eeliseid.⁴⁰

Eakad inimesed sõidavad tõenäoliselt vähem, eelistades ühistransporti ja kõndimist. Kõndimine on kõige kergem ja kõige tavalisem füüsiline tegevus eakate jaoks. Keskmise üle 65-aastane inimene kõnnib kiirusel 3 km/h. 80 aastasel kõnnitakse 2 km/h, võrreldes keskmise tööealise inimesega, kes kõnnib 4,8 km/h. Seega bussipeatuste, poodide, istepinkide

⁴⁰ Gehl, J. (2015). Linnad inimestele, lk 22

⁴¹ Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks.

kauguste vähendamine, puude olemasolu varju pakkumiseks, avalikud tualettruumid, korralikud kõnniteed ning pikem aeg tee ületamiseks julgustavad eakaid inimesi väljaminekuseks.⁴² Planeerijad ja disainerid saavad kõndimise julgustamiseks palju teha, luues atraktiivsed jalutusrajad.⁴³ Päevane kui ka öine jalakäimine peaks olema lihtne, mugav ja turvaline. Jalakäija peaks saama nautida kaunist keskkonda, linnamööbel peaks olema hea ning mugav ning valgustus peaks olema piisav. Turvalisuse tagamiseks tuleb laiendada olemasolevaid ja ehitada uusi kõnniteid, võtta kasutusele paremad ja libisemiskindlad sillutusmaterjalid, istutada tänava äärde rohkem haljastust, eemaldada ülearused takistused ja muuta tee ületamise ohutumaks.⁴⁴ Jalgteed on kutsuvad, kui nad on turvalised, mis tähendab, et seal ei ole takistusi, mis tekitaks ebakindlust ning on raske ületada (tunnelid, pimedad tänavad, halb valgustus, trepid).⁴⁵

Privaatsus

Isegi avalikes ruumides, vajavad tihti inimesed mingil määral privaatsust, rahu ja vaikust. Seega disain ja maastikukujundus peaksid pakkuma piisaval tasandil privaatsust, et vältida sotsiaalset suhtlust, kui nad seda soovivad. Avalik ruum üksinda olemiseks ei ole mitte ainult ahvatlev kuid ka võimalik. Enamikel juhtudel arhitektid ja linnaplaneerijad keskenduvad ainult avaliku ruumi sotsiaalsele mõõdule ehk avalikule ruumile kui kohtumispaigale. Üpris tihti keskendutakse ühele avaliku ruumi kasutusvõimalusele ning eiratakse teisi võimalike kasutusi. Avalike ruumide puudus, ülerahvastatus olemasolevates alades ja inimeste ausutse puudumine teiste vastu võib muuta raskeks nautida üksinda olemist.⁴⁵

Privaatsust saab tagada mitmel viisil:

- püüda vaigistada linnamüra looduslike häältega (vesi, tuule liikumine läbi puulehtede);
- paigutada istumisvõimalused sõidutee müra eemale;
- luua istumisvõimalusi, kus ruumi kasutajad saavad üksinda istuda.

⁴² Grahame, A. (2016) Improving with age? How city design is adapting to older populations.

⁴³ Martinoni, M., Sartoris, A. Criteria for the elderly people city? Simplify the complexity to act in concrete terms.

⁴⁴ Gehl, J. (2015). Linnad inimestele, lk 113

⁴⁵ Komac, U. (2017) Public Space as a Public Good: Some Reflections on Public Space to Enjoy Solitude.

Kontakt loodusega

Kõrg- ja madalhaljastus seovad õhust süsihappegaasi ja leevendavad globaalset soojenemist. Nad on müra puhvriks ning pakuvad varju. Pargid ja teised haljasalad filtreerivad sajuvett, vähendavad sajuvee ära jookmist ja vähendavad kanalisatsiooni üleujutust.⁴⁶

Tekib aina rohkem ja rohkem tõendusmaterjali selle kohta, et looduse olemasolu linna keskkonnas on hea nii füüsilisele kui vaimsele tervisele. Looduslikud vaated – näiteks kõrghaljastusest ja järvedest – madaldavad kõrget vererõhku ning stressi.⁴⁷ Üks võimalus füüsilise ja vaimse tervise parandamiseks on läbi “rohelise treenimise”, võttes osa füüsilistest tegevustest looduses. Suurendades ligipääsu avalikele ruumidele, kus toimuvad nn rohelised treeningud toob kasu nii üldsuse tervisele kui ka vähendab tervishoiu kulusid.⁴⁸

Loodus pakub küllastajatele positiivset looduslikku tähelepanu kõrvalejuhtimist.

- Istutada piisavalt kõrgeid puid, mis pakuvad varju.
- Istutada lilli ja rohelist betoonist kõnniteede vahele.

Mugavus

Füüsilise ja vaimse mugavuse tagamine peaks olema üks peamistest disaini eesmärkidest. Küllastajad ei taha minna parki ja seal aega veeta, kui nad tunnevad seal ennast ebameeldivalt. Vaimne mugavus on seotud turvalisuse tundega.⁴⁹

Liikumise sujuvus on üks kõige olulisemaid aspekte kasutamismugavuse näitamisel – liikumisteed peaksid olema katkematud, takistustevabad ning tänavatevõrgustik peaks olema sidus.⁵⁰ Tänavasillutisel on mugavuse seisukohalt oluline roll. Kõnniteed peaksid olema mittelibisevad ning tasased, mis on väga olulised eakatele ning vähenenud liikumisvõimega inimestele. Munakivisillutis ja looduskiviplaadid võivad olla küll visuaalselt efektsed, ent ei

⁴⁶ APHA. (2013). Improving Health and Wellness through Access to Nature.

⁴⁷ Hartig, T., Evans, G. W., Jamner, L. D., Davis, D. S. and Garling, T. (2003) ‘Tracking restoration in natural and urban field settings’.

⁴⁸ Pretty, J., Griffin, M., Sellens, M. & Pretty, C. (2003). Green Exercise: complementary roles of nature, exercise and diet in physical and emotional well-being and implications for public health policy.

⁴⁹ Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks.

⁵⁰ Levald, A. (2012) Elukeskkond kõiki kaasavaks!

vasta enamasti nõuetele. Kohtades, kus on vaja ajastuomast munikivisillutist säilitada, tuleks lisada siledad graniitrajad ratastoolide, lapsevankrite, väikelaste, seenioride ja kontsakingades daamide liikumise hõlbustamiseks. Selline vana ja uue sillutise kombinatsioon on kasutusel paljudes linnades ning sobib ajaloostes keskkondades elegantse avaliku ruumi kujundamiseks.⁵¹

Pingid paigutatakse võimalikult tuulevaiksele ja päikeselisele asukohale. Juurdepääs peab olema hea. Liikumisteede äärde asetatakse pingid 50–100 meetrise sammuga. Eelistatav on seljatoega pink, sest see on mugav kõigile kasutajatele.⁵² Hea istumiskohta põhiolemused on meeldiv mikrokliima, soodne asukoht, soovitatavalt serva lähedal ja kaitstud seljatagusega, hea vaade, vestlemist võimaldav madal müratase ja saaste puudumine. Täiskasvanud ja eakad otsivad rohkem mugavust ning valivad istumiskohti märksa hoolikamalt. Nende valmidus linnaruumis istet võtta ja aega veeta sõltub tihti linnamööbli mugavusest, selja- ja käetugede olemasolust ning materjalide istujasõbralikkusest. Kui eesmärk on kujundada kõigile sobiv linnaruum, on eriti oluline pakkuda soodsaid istumisvõimalusi vanematele inimestele. Noored saavad niigi hakkama, kuna nad saavad enamasti istuda kõikjal ja kõigel.⁵¹

Mugavust näitab ka piisav prügikastide olemasolu, kuna kuskil pikemalt aega veetes võib tahes tahtmata prügi tekkida ning tekib vajadus sellest vabaneda. Kui prügikaste on piisavalt peamistes liikumissuundades ning istumispinkide läheduses, ei teki olukorda, kus inimene peab prügikasti otsimiseks oma liikumissuunast kõrvale kalduma ning mugavam on visata mittevajalik maha.⁵²

Mugavust saab tekitada, kui:

- vähendada võimalikult palju liiklusmüra kuulmist;
- tagada istumisvõimalused, mis on ergonoomilised seljatoe ja käetugedega;
- projekteerida liigutatavad istmed, mis on vastupidavast kuid kergest materjalist, et neid oleks võimalik lihtsamalt liigutada.

⁵¹ Gehl, J. (2015). Linnad inimestele, lk 132-133

⁵² Juhendmaterjal „Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine“. Koostajad: Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia

Esteetiline ning sensoorne nauding

Jan Gehl on välja toonud oma raamatus „Linnad inimestele“ peamised vaatamisväärsused: „Üks peamisi ja linnalisi atraksioone on linnaelu vaatlemine. Inimeste vaatlemine on universaalne tegevus, mida harrastavad lakkamatult kõik kõndijad, seisjad ja istujad. Linnaplaneerijatel tuleks lisaks arvestada muu vaatamisväärsusega: veesilmade, puude, lillede, purskkaevude ja arhitektuuriga. Eriti kõrges hinnas on vaated mitmele vaatamisväärsusele korraga. Vaadete ja vaatlusvõimaluste hoolikas planeerimine on kvaliteetse linna kujundamisel märkimisväärselt tähtis.“⁵³

Kui võimalik, siis tuleks tagada linnaruumis kunsti olemasolu. Ajakirjas Sirp on avaldatud Leonhard Lapini arvamislugu, kus ta on välja toonud kunsti tähtsuse: „Inimene vajab avalikus ruumis kunsti, mis ei ole pretensioonikas, aga on vaimukas ning võimaldab ka füüsiliselt suhelda teosega, kusjuures need objektid võivad olla teostatud valguse, vee ja heliga, liikuda ja lennata. Õhk linna kohal on avalikumast avalikum ruum ja kui taevasse ilmub mõni õhupall, kutsus see esile suurt elevust, nagu ka tulevärk, millesse paigutatakse palju raha ning uusaasta öösel koguneb suur hulk rõõmsaid inimesi linnaväljakule, et masinaist taeva lastud sära imetleda.“⁵⁴

Sellised stiimulid ei peaks olema ainult visuaalsed, vaid ka mõjutama kuulmis-, kompimis- ja haistmismeeli. Planeerijad saavad sellise naudinguga saavutada läbi esteetiliselt nauditavate disainielementide ja maastikukujundamisega, kunstiteostega, lummaliste helidega ning lõhnavate lilledega. Kui mõelda disainist eakatele, peaks võtma arvesse et eakad kõnnivad aeglasemalt ja läbivad lühemaid vahemaid kui nooremad. Selle tõttu peaks huvitavad tajulised detailid olema väiksemate vahemaade tagant, erinevalt üldsuse vajadustest. Siiski tuleb hoolikalt läbi mõelda visuaalide mitmekesisuse hulk, et see ei mõjuks visuaalse segadusena.⁵⁵

Universaalne maastik ja linnaplaneerimine kasutab värve taimedes ja pinnastes et tuua inimesi kokku, stimuleerida ja rahustada. Üritades looduse värve lisada läbivalt läbi avaliku ruumi toob linna ellu. Värvide muudavad linna elamisväärsemaks ja atraktiivseks kohalikele,

⁵³ Gehl, J. (2015). Linnad inimestele, lk 148

⁵⁴ Lapin, L. (2014). Avalik ruum uues paradigmas.

⁵⁵ Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storrs, L., Brozen, M. (2014). Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks

turistidele ja investoritele. Lehed, mis liiguvad tuule käes pakuvad positiivset tunnetuslikku stiimulit. Kui puu on õitsev, võib see lõhnata ning tõmmata ligi mesilasi ning linde, mis omakorda pakuvad visuaalset naudingut. Purskkaevude rahustav hääl vähendab liiklusmüra ning loob teiste elementidega mugava atmosfääri.⁵⁶

Naudingu tagamisel aitavad kaasa järgmised aspektid:

- sirgete teede asemel kurvilised teed;
- istekohad võiksid olla suunatud kaunilele vaadetele;
- ebameeldivad vaated (parkla, tühi sein) muuta kaunimaks läbi roheluse või kunstiteostega.⁵⁷

⁵⁶ Souter-Brown, G. (2015). Landscape and Urban Design for Health and Well-Being.

⁵⁷ Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks.

3. EV100 VÕIDUTÖÖDE ANALÜÜS

Uurimisobjektiks on EV100 arhitektuuriprogrammi „Hea avalik ruum“ võidutööd. Eesti Arhitektide Liidu ja „Eesti Vabariik 100“ korraldustoimkonna ühiselt käima lükatud missiooniprojekt „Hea avalik ruum“ tegeleb linnakeskuste korrastamisega, mis peaks olema riikliku regionaalpoliitika üks eesmärke.⁵⁸ Kuigi konkursi raames oli 14 linna, kus rekonstrueeriti avalikud linnaruumid, on valitud välja seitse linna. Valik tehti põhinedes sellele, et saaks varieeruva arvu eakaid. Vastavalt sellele on eakate arv valitud linnades 76 557-st 651-ni. Võidutöid hinnatakse eelnevalt teoorias välja toodud kümne hindamiskriteeriumi kaudu, milleks oli kontroll, valik, turvalisus ja ohutus, ligipääsetavus, sotsiaalsus, füüsiline aktiivsus, privaatsus, kontakt loodusega, mugavus ning esteetiline ja sensoorne nauding.

Tabel 1 . Elanike arv 2016. aastal valitud linnades. (allikas: Statistikaamet)

TALLINN	VILJANDI	VÕRU	ELVA	PÕLVA	PÕLTSAMAA	TÕRVA
423420	17860	12430	5679	5643	4174	2820

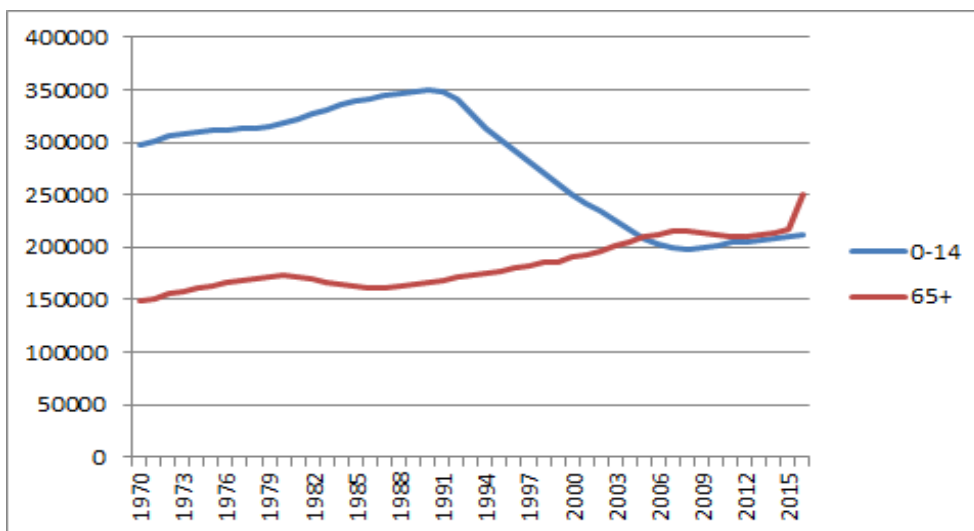
Tabel 2. Eakate arv ja protsent 2016. aastal valitud linnades. (allikas: Statistikaamet)

TALLINN	VILJANDI	VÕRU	ELVA	PÕLVA	PÕLTSAMAA	TÕRVA
76 557	3978	2746	1305	1031*	1062	651
18,1%	22,3%	22,1%	23%	17,7%	25,4%	23,1%

*- Põlva linna andmed pärinevad 2013. aastast.

Kuigi Elva ja Põltsamaa on oma eakate arvult suhteliselt sarnased, on nende erinevus selles, et Põltsamaal on toimunud järsk laste arvu kahanemine, kus seevastu Elvas on 2014. aastast hakanud laste arv järjepidevalt tõusma. Lisaks on tabelist näha, et Põltsamaal on kõige suurem protsent eakaid.

⁵⁸ Eesti Arhitektide Liit. Hea avalik ruum.

Graafik 1. Eestimaa eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 47 aasta jooksul. (allikas: Statistikaamet)

Joonisel on näha eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 47 aasta jooksul. Võrdluseks on pandud laste rahvaarvu muutus, näitamaks, et eakaid oli 2004. aastast 2014. aastani suhteliselt samas suurusjärgus ning viimase kolme aasta jooksul on eakate arv hüppelise tõusu teinud. Kui arvestatakse disainis mõne kindla eagrupid, siis pigem on alati välja toodud lapsed. See pole muidugi vale, kuid graafikult on näha, et võrreldes lastega moodustavad suurema osa rahvastikust eakad ning tihti nendega ei arvestata. Peale 1991. aastat on laste arv üsna märgatavalt vähenenud. Selle põhjuseks võib olla see, et tänapäeval naised lükkavad laste saamist edasi, keskendudes enne kooli lõpetamisele või töökarjäärile. Juba 1990. aastate keskel hakkas tõusma ema keskmine vanus lapse sünnil. Seega on loogiline 1990. aastatel sündide arvu vähenemine ning nende kasv 2000. aastatel.⁵⁹ Laste arvu vähenemine ja vähenenud sündide arv võrreldes varasemaga kinnitab seda, et ühiskond vananeb.

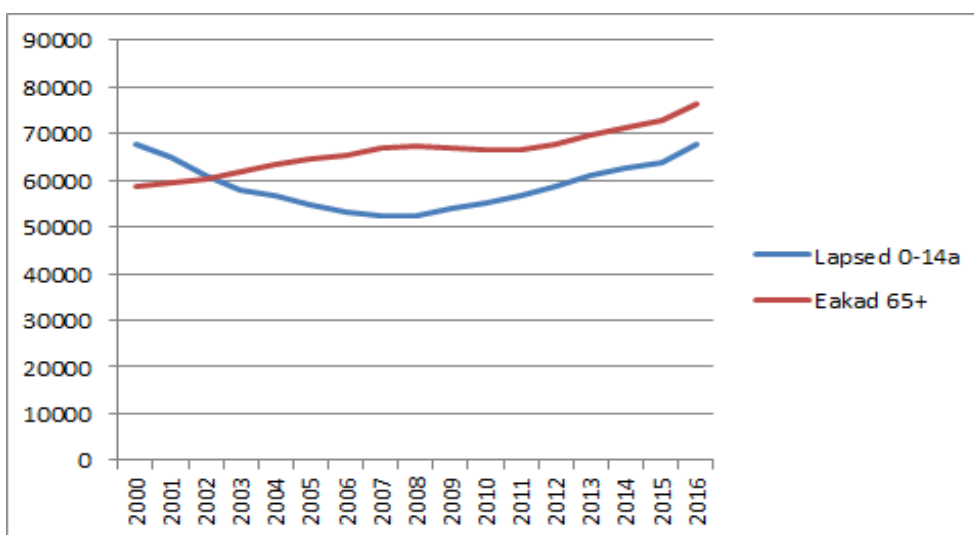
Karin Bachmann on toonud välja EV100 „Hea avalik Ruum“ projekti algatamise põhjuse, kasulikkuse ja eesmärgi: „Projekti raames rekonstrueeritavate avalike linnaruumi alade iseloom ja suurus võivad erineda, kuid nende ühisnimetajaks on unikaalsus, aktiivne kasutus, inimhõõtmelisus. Nende projektide kaudu taasaktiveeritakse olulised keskuste piirkonnad – linnakeskuste avaliku ruumi organiseerimise, atraktiivseks ja kogemuslikuks muutmiseks

⁵⁹ Statistikaamet. (2016) Noppeid ajaloost: sündimus.

luuakse inimestele võimalus ja põhjus avaliku ruumi kasutamiseks. Projektiga luuakse uued vajalikud seosed linna erinevate osade vahel ja tekitatakse tugev impulss uue inimhõõtmelise kvaliteetse linnaruumi tekkeks. See kõik mõjutab kogu linna ja piirkonna edasist arengu.“⁶⁰

Tallinn

Statistikaameti andmebaasist saadud andmete põhjal elas aastal 2016 Tallinnas 423 420 inimest. Üle 65 aastaseid oli 76 557, mis on rahvastiku üldarvust 18,1%. Lapsi (0-14a) oli 67 557, mis on 16%.

Graafik 2. Tallinna linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul. (allikas: Statistikaamet)

Jooniselt on näha, et eakate arv on hakanud 2007. aastast suurenema ning samuti on ka laste arv tõusev trend. See võib olla tingitud sellest, et kolitakse maalt linna. Seega Tallinna võidutöö puhul kehtiks varasemalt teoorias mainitu, et disainides eakatele, saavad kasu ka kõik teised vanusegrupid, sealhulgas ka noored.

Vastavalt Tallinna Peatänava ideevõistluse konkursi lähteülesandele oli eesmärgik leida parim arhitektuurne, maastikuarhitektuurne ja liikluslahendus Pärnu maantee ja Narva maantee tänavaruumile Vabaduse väljaku ja Jõe tänava vahelises lõigis. Eesmärk oli puhtam, keskkonnahoidlikum, turvalisem ja aktiivsem linnakeskkond – kujundades Tallinnale kui ühele Euroopa pealinnale kohase peatänava. Lahenduse otsimisel oli oluline avaliku ruumi

⁶⁰ Bachmann, K. (2015). Arhitektuur kingipakis.

kasutamise võimaluste parandamine. Kuna kesklinna kasutab ja läbib iga päev oluliselt enam inimesi kui teisi linnaosi, on planeeritavatel tegevustel laiem sotsiaalmajanduslik ning keskkonna-, kultuuri- ja tervisemõju. Võistluse eesmärk oli avaliku ruumi kasutusvõimaluste mitmekesistamine, ajaveetmisvõimaluste parandamine, jalgsi ja rattaga liikujate võimaluste parandamine, liikluse muutmine sujuvamaks ja turvalisemaks, ühistranspordi kasutamise soosimine ning autoliikluse vähendamine.⁶¹

Joonis 1. Tallinna EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Tallinna linna võidutöö on „Kevad Linnas“, mille autorid on arhitektid Toomas Paaver (Linnalahendused OÜ), Indrek Kustavus (Extech Design OÜ), Indrek Peil, Siiri Vallner, Kristel Niisuke, Valdis Linde, Riin-Kärt Ranne (Kavakava OÜ).

Võrreldes praeguse olukorraga on projekteeritud teede ületamine üsna turvaliseks. Projekteeritud on piisavalt ülekäiguradasid liikumise sujuvaks muutmisel. Väga suurt tähelepanu on pööratud turvalisuse tagamisele. Kaherealised sõiduteed on asendatud üherealistega ning sõidutee ja trammitee vahel on sillutusribad jalgsi liikujatele. Sellised väiksemad vahemaa ületamised ja peatumisvõimalused tagavad eakatele turvalisema tunde ja mugavama liikumise, arvestades, et eakad liiguvad aeglasemalt. Kõnniteed on projekteeritud laiad ning peamise kõndimistrajektoori vahel on haljastus ja istumisalad. Sõidutee ja kõnnitee on eraldatud omakorda puhveralaga, kus on võimalik rattaid parkida.

Hetkel on Tallinnas üsna trööstitu pilt, kus võistluslalal pole tänavamaal piisavalt rohelist ja vastu vaatab ühtlane hall toon. Projekteeritud on nii madalhaljastust kui kõrghaljastust. Lisaks

⁶¹ Riigihangete register. Tallinna peatänavade ideevõistlus.

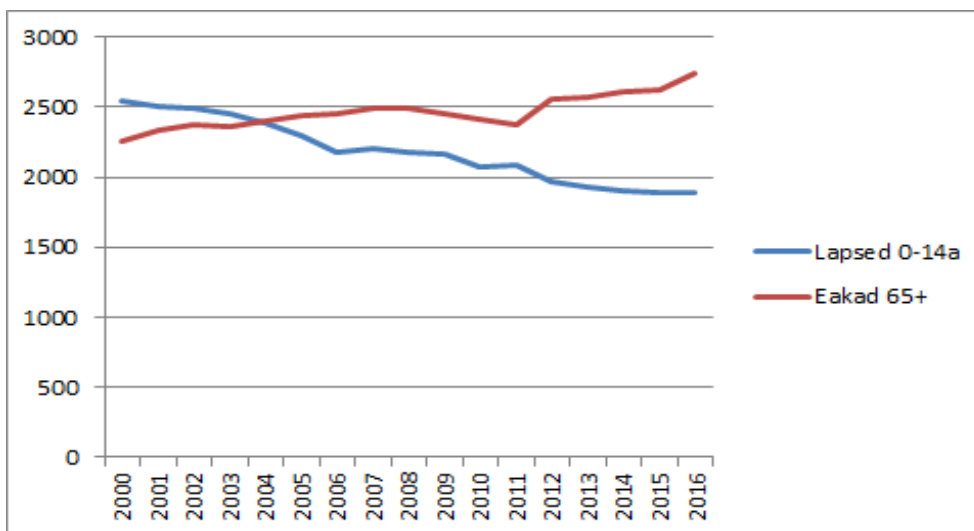
sellele, et rohelus pakub esteetilist silmailu on tal ka hea mõju keskkonnale, aidates vähendada õhu saastatust, mis on väga oluline suurema sõidukoormusega tänaval. Lisaks pakub palavatel suveilmadel haljastus ka varju, mis on oluline eakatele näiteks trammi oodates. Tagatud on ka veesilma olemasolu, kus Viru platsil on projekteeritud udupurskkaev, mis on küll ajutise nähtusena.

Kogu projekteeritava alal on läbiv omadus ka valikuvõimalus. Projekteeritud on erinevaid istumisvõimalusi, võimalik valida kas varjus või päikese käes istuda, kas privaatsemalt kahe pingi vahelisel alal või kohas, kus saab kogu linnameelu jälgida. Lisaks on ka hoonete ääres välikohvikud, mis kindlasti elavdavad linnaelu. Kuigi Tallinna võidutöö ala on tänavamaa ning eeldaks, et seal privaatsust ei saa väga tagada, on mingil määral see kõrgete seljatugedega saavutatud.

Ainuke negatiivne punkt on infostendide ja viitade puudumine. Kuna tegu on siiski pealinnaga, võib üsna kindlalt väita, et väga palju on seal turiste, kellel kindlasti oleks neist abi.

Võru

Statistikaameti andmebaasist saadud andmete põhjal elas aastal 2016 Võrus 12 430 inimest. Üle 65 aastaseid oli 2746, mis on rahvastiku üldarvust 22,1%. Lapsi (0-14a) oli 1890, mis on 15,2%.

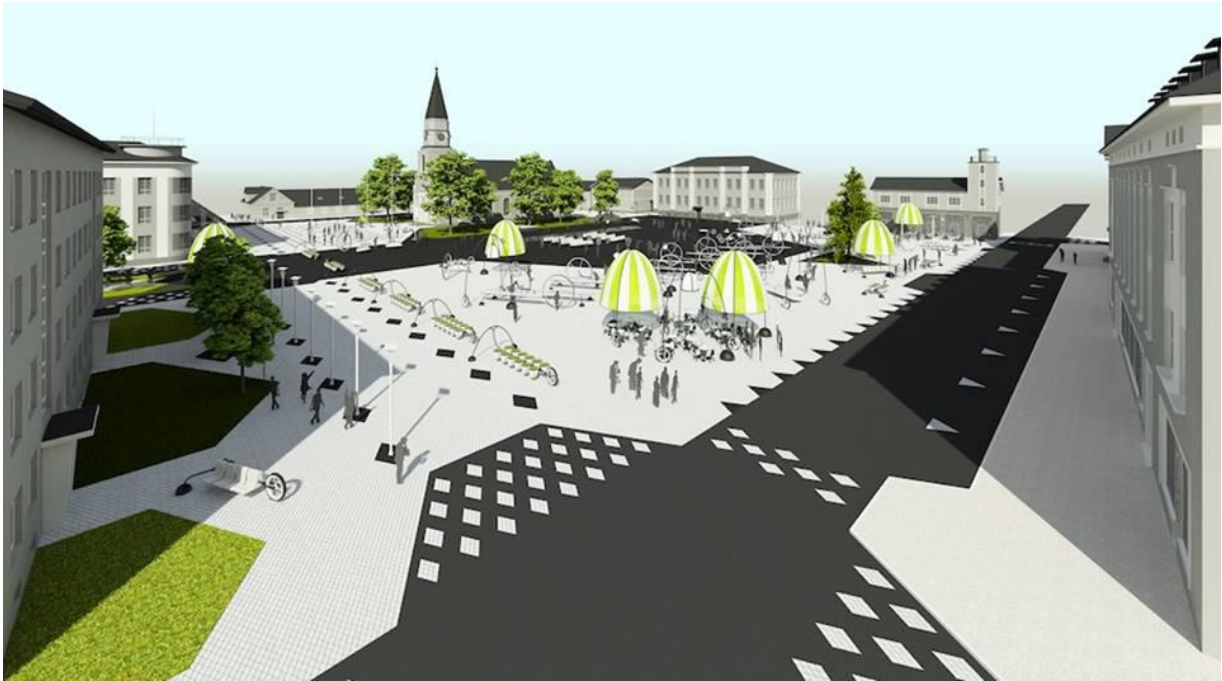

Graafik 3. Võru linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul. (allikas: Statistikaamet)

Graafikult on näha, et juba 2000. aastal oli eakate arv ühtlaselt tõusmas, kus seevastu lapsi on ainult vähenenud. Seega on Võru linna jaoks väga oluline disainida eakate huvidele vastav disain.

Vastavalt Võru väljaku rekonstrueerimise lähteülesandele oli eesmärgiks välja arendada üheselt tajutav, hästi ligipääsetav ja atraktiivne linnakeskus, mis atraktiivse avaliku ruumi tõttu oleks aktiivselt kasutatav nii linnakodanike, Võru regiooni elanike poolt, kelle jaoks on Võru tõmbekeskuseks, kui külastajate poolt.⁶²

⁶² Riigihangete register. Võru keskväljaku arhitektuurivõistlus.

Joonis 2. Võru EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Võru linna võidutöö on “Urban Gadget”, mille autor on Villem Tomiste arhitektuuribüroost OÜ Studio Tallinn.

Võru linna võidutöös on kergesti arusaadav, kus midagi asub ja kõik on loogiliselt liigendatud. Lisaks on olemas ka viidad, mis lihtsustavad inimeste orienteerumisvõimet. Alal on tagatud valikuvõimalusi, peamiselt aitavad sellele kaasa liigutatavad istmed, tänu millele saab inimene ise sättida end oma vajaduste põhisel. Vastavalt istumise asukohale tekivad inimestel erinevad vaated – vaade purskkaevule, vaade inimeste peamistele liikumisteedele või vaade lavale, kus võivad toimuda spontaansed etteasted.

Probleeme võib tekitada sõidutee ja parkla ebapiisav eraldatus keskväljakust. Võidutöö seletuskirja tsiteerides “... pole eraldi parklat, on lihtsalt plats, kus pargitakse.” Kuigi on öeldud, et jala liiklejalatel on eelõigus, võib see siiski vähendada eakate turvatunnet. Pole selget piiritlust ja eraldatust alade vahel. Soovituslik oleks parkla ja plats eraldada näiteks konteinerhaljastusega.

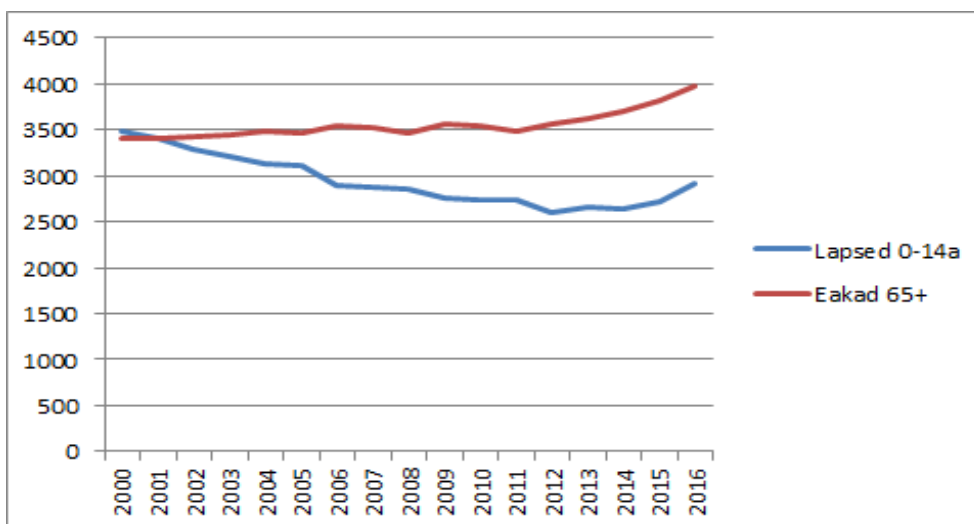
Aktiivsemateks tegevusteks on ainukesena seal lauatenise mängimise võimalus. Eakate intervjuust tuli välja, et enamikule neist meeldiks, kui lastele oleks mänguväljak, kuna lapsi on

meeldiv mängimas näha. Seega võiks sinna alale mõelda mingisuguse mängimise võimaluse, mis tagab lastele füüsilise aktiivsuse.

Väljak on üldiselt disainitud üsna mugavaks. Lisaks istumisvõimaluste ümber liigutamisele on võimalik kõigil olla varju all edasi, isegi kui vihma peaks sadama hakkama. Kui kõht peaks tühjaks minema või tekib janu, on kohe platsi juures kaks kohvikut ning kuna bussijaam on kohe väljaku kõrval on tagatud lihtne ligipääsetavus platsile.

Viljandi

Aastal 2016 elas Viljandis 17 860 inimest, kus eakaid oli 3978, mis on 22,3% Viljandi kogurahvastikust. Lapsi (0-14a) oli 2917, mis on 16,3%.

Graafik 4. Viljandi linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul (allikas: Statistikaamet)

Graafikul on näha, kuidas 2001. aastal oli eakaid ja lapsi sama palju ning eakate arv on ühtlaseks kasvanud ning laste arv ühtlaseks vähenes kuni 2012 aastani, mil on hakatud kas rohkem lapsi juurde sünnitama ning kindlasti on tõus seotud maalt linna kolimisega.

Vastavalt lähteülesandele oli konkursi eesmärk kaasajastada Viljandi linna korporatiividentiteeti läbi uue logo kasutuselevõtmise. Uue logo ideekavandist saab sisend, mis on aluseks linnale ühtse kujundusega visuaalse süsteemi loomisel. Eesmärk oli leida

välismärk, mis väljendab linna põhiväärtusi nagu loovus, kaasaegsus, väärikus ja avatus.⁶³ Viljandi linna võidutöö on “Tasa sõuab”, mille autoriteks on arhitektid Ülle Maiste, Diana Taalfeld, Anne Saarniit, Roomet Helbre, Taavi Kuningas, Mihkel Urmet arhitektuuribüroost AT Home OÜ. Viljandi linna lähteülesanne oli väga üldsõnaline, mis tähendas, et igäiks võis tõlgendada seda kuidas soovis.

Joonis 3. Viljandi EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Kogu avaliku ruumi disain on lahendatud mõeldes turvalisusele ning loogilisele teede võrgustikule. Kõnniteid on laiendatud, sõidutee ruumi on vähendatud, ning sõiduteede kõrvale on projekteeritud jalgrattateed. Vaksali park on muudetud ligipääsetavaks ainult kergliiklejatele. Olles liiklusrast eemal, pakub park esteetilist ning sensorset naudingut,

⁶³ Riigihangete register. Viljandi linna tunnuskujundus.

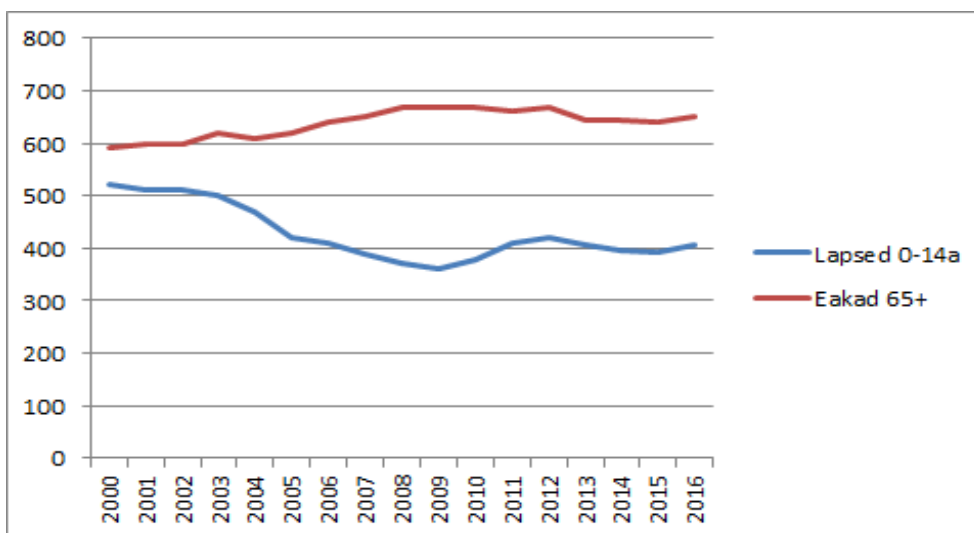
kuna on võimalik nautida veekogu ning haljastut rahus. Kooli lähedus pargile tõstab kindlasti pargi kasutust, mis omakorda tõmbab veel inimesi ligi. Minnakse ikka sinna, kus on teised.

Istumisvõimalusi on disainitud erineva kujuga, kuid kõik on ilma seljatoeta. Vabaduse väljakul on istevõimalused keset muru ning kõnniteed sinna ei lähe, mis kindlasti vähendab nende kasutatavust. Kui võtta arvesse eakate soove ja vajadusi, ei tahaks nad kindlasti teerajast väga kõrvale kalduda. Seega pigem jääks ainult kasutusse kõnniteede kõrval olevad istumisvõimalused. Vabaduse väljakul on ka skulptuur aga istumiskohtadega pole loodud otsest vaadet sellele. Vaksali pargis ning Uku, Centrumi ning bussijaama vahelisel alal ei ole istumisvõimalusi üldse. Mõlemas kohas oleks väga oluline tekitada sinna istumisvõimalused, kuna Vaksali pargis on meeldiv atmosfäär, kaunis vaade veekogule ning haljastusele ja samas Uku, Centrumi ja bussijaama vahelisel alal on mõnus istuda pargis, samal ajal bussi ootades. Lisaks oleks oluline ka seal varjualuste olemasolu.

Tõrva

Aastal 2016 elas Tõrvas 2820 inimest. Eakaid oli 651, mis on 23,1% rahvastiku üldarvust.

Lapsi (0-14a) oli 407, mis on 14,4%.

Graafik 5. Tõrva linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul. (allikas: Statistikaamet)

Tõrva linnas on eakate arv 16 aasta jooksul olnud üsna samas suurusklassis. Seevastu lapsi on 2003. aastast hakanud vähenema, kus 2010. aastal arv veidi suurenes ning nüüd on ühtlaselt samaks jäänud.

Projekt nägi ette keskväljaku, Nooruse pargi ja selle lähiümbruse arendamine multifunktsionaalseks, atraktiivseks ja erinevaid Tõrva linnaosi koondavaks avalikuks ruumiks ning keskväljaku, Nooruse pargi ja Tõrva veskijärve haljasala ühendamine sujuvaks linna vaba aja ning turismi teljeks (ring, “kultuurikilomeeter”), sh uue jalakäijate silla ehitamine üle Tõrva veskijärve.⁶⁴ Tõrva linna võidutöö on “Mulgi kuurort”, mille autorid on Mari Rass, Ott Alver, Alvin Järving ja Ilmar Klammer arhitektibüroodest Novarc Group AS ja Arhitekt Must.

Joonis 4. Tõrva EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Lähteülesandes ei olnud nõutud ühegi huvigrupiga arvestamist ning projekteerija ei ole maininud seletuskirjas, et ta on disainimisel lähtunud universaalprintsibiist või siis kindlast huvigrupist. Hoolimata sellest on Tõrva linna võidutöö hästi disainitud, mis arvestab ka eakate vajadustega. Peale Elva oli see ainukene teine linn, kus oli projekteeritud avalikud

⁶⁴ Riigihangete register. Tõrva keskväljaku ja linnaruumi arhitektuurivõistlus.

tualettruumid. Istumisvõimalustel on valik tagatud. Istumiskohad on erineva kujuga ning on võimalik istuda nii päikese käes kui varjus. Lisaks on ka istumisvõimalused varjualuse all.

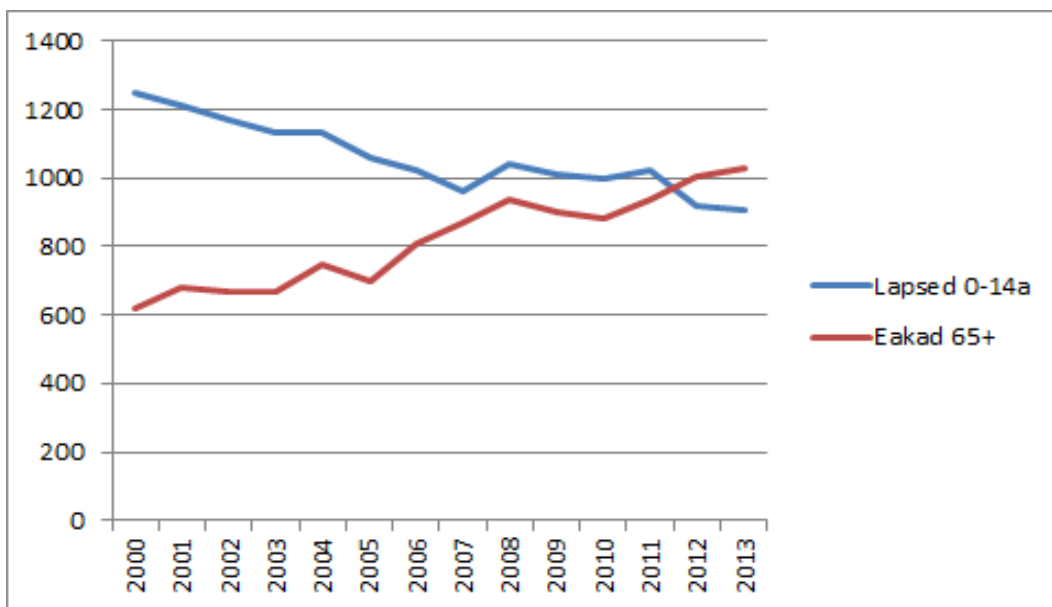
Parkla polnud küll haljastusega eraldatud, kuid tegelikult on parkla disainitud murukivi ja kõrghaljastusega, mida on siiski mõnus vaadata, kuna pole tegu monotoonse asfaltbetoon platsiga. Ala on kutsuv ning seda on hästi kirjeldatud seletuskirjas : “Samuti kulgemine ühest punktist teisse on omaette elamus, kus saab nautida varjuliste ja aeglaselt kulgevate pargi promenaadide vaheldust aktiivsete fookuspunktidega.”

Teed on looklevad, mis kutsub kõndima ja avastama ning aktiivsemalt liikuma.

Aktiivsuspunktides on istumisvõimalused samuti olemas ning paviljonid, kuhu varju minna, kui peaks vihma sadama. Legendikul on näha mõni istumisvõimalus, aga neid võiks olla rohkem, et arvestada ka eakatega, kes võivad kõndimisest ära väsida. Hetkel projekteeritud istepingid on heas asukohas, kuna on vaade haljastusele ja paisjärvele, mis lõõgastab igapäeva stressist ning samas on istepingid kõnniteede ääres, tänu millele saab mööduvaid inimesi jälgida.

Põlva

Põlva linna elanike arvu kohta pole aktuaalset infot. Viimane teave on aastast 2013, kus elas Põlvas 5811 inimest, millest üle 65 aastaseid oli 1031. Küll aga on infot Põlva valla kohta, kus aastal 2016 elas vallas 28 218 inimest, millest 5878 on eakaid.

Graafik 6. Põlva linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul (allikas: Statistikaamet)

Jooniselt on näha, et alles viimase 5 aasta jooksul on tekkinud erinevus, kus eakaid on hakanud olema rohkem kui lapsi.

Võistluse eesmärk on määrata Põlva keskväljaku asukoht ja leida keskväljakule ning ümbritsevale linnaruumile parim arhitektuurne eskiislahendus. Kahanevad väikelinnad vajavad konkreetset keskust, linna fookuspunkti, kus igal kellajal on midagi toimumas, erinevatele ea- ja ühiskonnagruppidele. See on koht, kuhu tasub minna nii päeval kui õhtul ning seal leiavad aset nii ette kavatsatud kui juhuslikud kohtumised. Eesti Vabariik 100 juubelipidustusteks loodav avalik väljak peaks olema esinduslik keskne sündmuseruum. Väljak peaks võimaldama ametlike (vajadusel ka üleriigiliste) sündmuste läbiviimist ja rahvamasside kogunemist ning lippude heiskamist.⁶⁵ Põlva linna võidutöö on “Puulinn”, mille autorid on arhitektid Helen Rebane, Egon Metusala, Kaie Kuldkepp, Liis Uustal ja Vilve Enno arhitektuuribüroodest Studio 2 Arhitektid ja Metusala Arhitektid OÜ.

⁶⁵ Riigihangete register. Põlva keskväljaku ja linnaruumi arhitektuurivõistlus.

Joonis 5. Põlva EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Põlva linna võidutöös tundusid joonised ja seletuskiri olevat vastuolus. Esimene vastuolu oli see, et seletuskirjas oli öeldud, et ala on kergesti ligipääsetav ka liikumispuudega inimestele, kuid joonistelt on näha, et seal tegelikult pole eakate ja ratastoolis olijatega üldse arvestatud. Majade äärtesse, kus on tegevuspiirkonnad ei vii ühtegi kaldteed. Kogu tegevuspiirkonna ala on trepiastmetega ning platsi üleval osas on ainult üks madalduse koht, kus ratastoolis liikleja saab keskmisele platsile ligi. Väljakuosa ja tegevusala on eraldatud kõrgete äärtega, mis tundusid üsna kõrged, seega peaks vanem inimene kõrgest äärest üritama end alla saada või peab tegema pika ringi ja minema väljaku algusesse või lõppu ning kõndima treppidest. Isegi platsi keskel on tehtud pikad haljasribad murukiviga, mis annaksid justkui ratastoolis inimesele märku, et ta pole sinna oodatud. Selline disain tekitab eakale ebaturvalisuse tunnet, kuna kukkumisvõimalusi on palju ning see võib tagada selle, et eakas pigem väldib seda kohta.

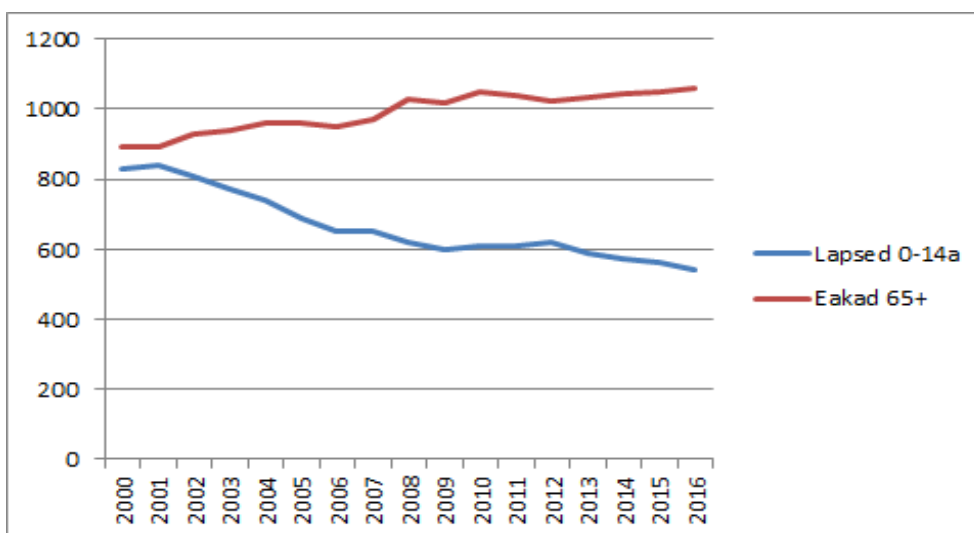
Istumisvõimalusi on tagatud kolme erinevat. On pikad pingid, on lamamisalused ja ka üksikpakud.. Inimene saab valida, kas istub varjus või päikese käes. Asendiplaanil on näha tegevuspiirkonnas pargipingid, kuid pole aru saada, kas tegu on pargipingiga, mis on seljatoega. Lisaks on ka piknikulauad tegevuspiirkonnas. Lamamistoolidega tuleb arvestada,

et nad ei ole just kõige mugavamad ning eakas võib seal puhata, aga pikemaks ta sinna istuma ei jää.

Tegevusi on pakutud väga palju, on kiiged, lauatennise lauad, malelauad ning pinkikulaud, kus on võimalik lauamänge või kaarte mängida. Kuigi kiiged ja lauatennise lauad on arvatavasti peamiselt noortele mõeldud, ei välista see ka eakate kasutamist. Lastele on eraldi ronila ning liivakast. Laste ronila juurde võiks panna ka mõne istepingi, et lapsevanem või vanavanem saaks jalga puhata, kui ta lapse mängimist jälgib.

Põltsamaa

Aastal 2016 elas Põltsamaal 4174 inimest. Eakaid oli 1062, mis on 25,4% Põltsamaa kogurahvastikust. Lapsi (0-14a) oli 540, mis on 12,9%.

Graafik 7. Põltsamaa linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul (allikas: Statistikaamet)

Põltsamaal on juba 16 aastat tagasi olnud eakaid arvukselt rohkem kui lapsi. Lapsi on üsna palju vähemaks jäänud ning samas eakate arv vaikselt kasvab.

Võistlus korraldatakse ruumilise lahenduse leidmiseks Põltsamaa linna Kesk ja Kuperjanovi tänavate ja seda ümbritseva linnaruumile, eesmärgiga koostada lahenduse alusel tänavate

ehitusprojekt ning laiema ala valgustusprojekt.⁶⁶ Põltsamaa linna võidutöö on “Roosilinn”, mille autorid on arhitektid Ott Alver, Alvin Järving, Mari Rass ja Kaidi Põder arhitektuuribüroost Arhitekt Must.

Joonis 6. Põltsamaa EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Põltsamaal on läbi linna terviklik kontseptsioon roosidest ning kergliiklus liigub sujuvalt läbi linna. Kergemaks orienteerumiseks on piisavalt infostende ning erinevat värvi roosimotiivid maapinnal aitavad intuiitiivselt aru saada, kus hetkel oled ja õiget teed leida. Kui peaks ära väsima, on teede ääres piisavalt istumisvõimalusi ning palju on ka mõeldud haljastusele, mida istudes vaadata ja nautida. Istumisvõimaluste juures ei tundunud olevat kõrghaljastust, mis pakuks päikese eest varju, kuid seletuskirjas oli mainitud, et linnaruumi läbivale kaarestikule on võimalik kinnitada kangast, mis varjaks päikese või vihma eest.

Probleem võib tekkida Kesk tänavaga, kus üle teede jooksevad hele ja tumehallid katendikivid, mis ei tundu olevat ülekäiguraja funktsiooniga. See võib tekitada probleeme turvatundega. Seletuskirjas on mainitud, et autoliiklust need ei häiri, kuna äärekivid on 4cm kõrgused. Kuigi tegelikult tuleks just mõelda sellele, et jalgsi liiklejatel oleks turvaline ja mugav. Samas on sealne parkla kenasti eraldatud madalhaljastusega põõaste näol. Kuna

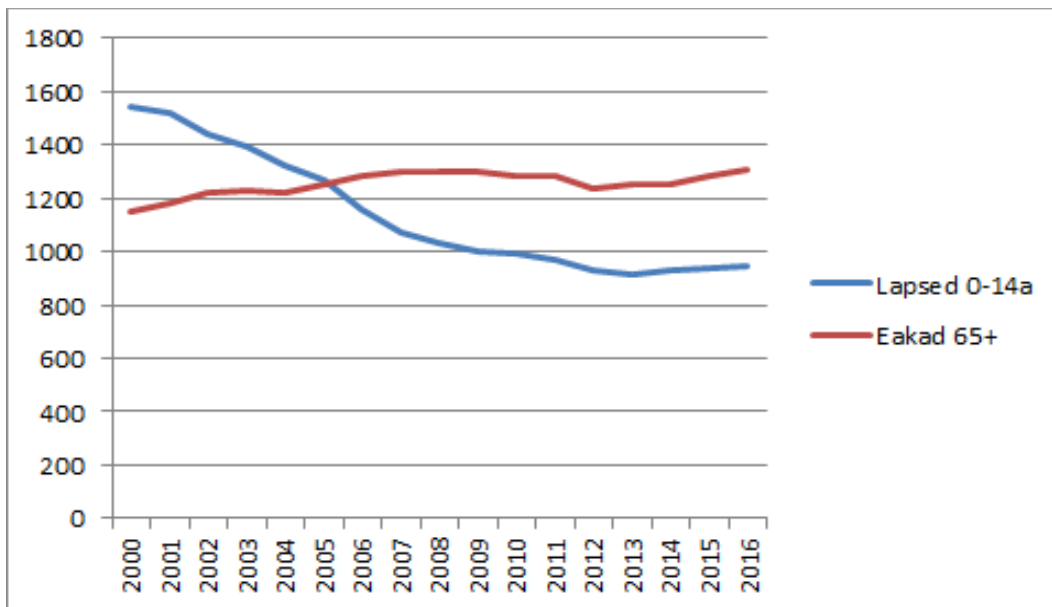
⁶⁶ Riigihangete register. Põltsamaa linna Kesk ja J. Kuperjanovi tänavate ning ümbritseva linnaruumi arhitektuurivõistlus.

enamik projekteeritud alast on tehtud kergliiklusteeks ning olemasolevad sõiduteed on tehtud väiksemaks ja liigutatud kesklinnast eemale, sai analüüsis pandud “jah” hinnangule, et sõidudee on piisavalt eraldatud.

Aktiivseteks tegevusteks seal eakatel võimalusi ei ole, kui siis ainult läbi linna kõndimine, mis võib olla huvitav turistidele. Võimalus jalutada ning vaadata, kus täpselt on roosimotiivid ning kuhu nad juhtavad. Lastele on projekteeritud mänguväljak, kuid sarnaselt Põlvale, ei ole ka sinna projekteeritud istepinke. See tähendab, et laps ei saa seal kaua mängida, kuna inimene ei jõua kaua ühes kohas seista.

Elva

Aastal 2016 elas Elvas 5679 inimest. Eakaid oli 1305, mis on 23% Elva kogurahvastikust. . Lapsi (0-14a) oli 948, mis on 16,7%.

Graafik 8. Elva linna eakate ja laste rahvaarvu muutus viimase 16 aasta jooksul (Statistikaamet)

Jooniselt on näha, et Elvas on laste arv 16 aasta jooksul tunduvalt vähenenud ning 2013. aastast jäänud üsna samasse suurusjärku. Eakate arv on küll mõningal määral suurenenud, kuid ka eakate arv on pigem jäänud samasse suurusjärku.

Võistlus korraldati ruumilise lahenduse leidmiseks Elva linna Kesk tänava ja seda ümbritsevale kontaktvööndile, mille alusel koostatakse uutele hoonestatavatele maaüksustele detailplaneeringud ja Kesk tänava ehitusprojekt.⁶⁷ Elva kesklinna peatänava ja seda ümbritseva kontaktvööndi võidutöö on „Sõstrapõõsaste vahel“, mille autoriteks on arhitektid Ülle Maiste, Diana Taalfeld, Anne Saarniit, Roomet Helbre ning Taavi Kuningas arhitektuuribüroodest AT HOME, OU, ubin pluss ja TEMPT.

Joonis 7. Elva EV100 võidutöö (allikas: Eesti Arhitektide Liidu koduleht)

Elvas on kogu tänavaprofiili lahendus projekteeritud väga jalakäijasõbralikuks. Laiendatakse teid, luuakse eraldi rattateed ning osa kõrghaljastust asendatakse marjapõõsastega, et tänavad oleksid päiksepaistelised ja avaramad. Ainuke probleem tekib teatud kohtades oleva tänaväärse parkimisega. Eskiisis on projekteeritud kõnnitee äärde ülekäiguraja kõrvale parkimiskoht, mis takistab autojuhil näha teed ületavat inimest, kuna parkiv auto piirab vaatevälja.

⁶⁷ Riigihangete register. Elva kesktänava ja linnaruumi arhitektuurivõistlus.

Raudteejaama esine ala on projekteeritud üsna hubaselt, pakkudes inimestele piisavalt valikut. Istepinke on paigutatud nii üksikult kui ka grupiti. Lisaks on projekteeritud kirsipuid, mis annavad võimaluse istuda puu varjus, kui peaks selleks soov olema. Võimalik on vaadata mööduvaid inimesi ning ala keskele on projekteeritud veesilm, mida inimene saab lõõgastaval eesmärgil vaadata.

Arbu järve juures olev ala on lahendatud maastikuarhitektuurselt mitmekesiselt, pakkudes võimalusi nii passiivseks olemiseks kui ka aktiivseteks tegevusteks. Ala kutsub pikemaks jääma, kuna on võimalik istuda, süüa, juua ja vestelda ning samas pakub ka lõõgastust piisava roheluse näol ning lisaks on ka järv ligidal. Mööda nn promenaadi on aktiivseteks võimalusteks lauatennise lauad, välitrenažöörid, külakiik ning mänguväljakute ala. Väga palju on erinevaid vaateid – vaated teiste aktiivsetele tegevustele, veejoad ja purskkaevud, sõstrapõõsaste ala, mis pakub esteetilist naudingut ning vaade Arbu järvele. Seal pole küll laudu, et mängida kaarte või lauamänge, kuid see pole suur puudus, kuna seal on üsna palju mida teha ja näha. Mugavus on tagatud, kuna on nii seljatugedega kui ka seljatugedeta pinke, on nii võrkiiged kui ka istumisalad võrgust seljatoega.

Rannapromenaadi alguses on kenasti parkla eraldatud alast, moodul ärimajad on parkla ja promenaadi vahepeal, mille vahel saab läbi kõndida ning on pandud ka haljastust, et eraldada parklat.

4. EV100 VÕIDUTÖÖDE ANALÜÜSI TULEMUSED

Hinnati 23 aspekti, mis on näha tabelis 3 ning määrati, et disain on eakate vajadustega arvestav, kui vähemalt 50% vastuseid olid „jah“. Iga „jah“ andis ühe punkti, välja arvatud lähteülesandes erinevate eagruppidega arvestamine, kus ühe punkti sai siis, kui oli vähemalt kahte ea- või huvigruppi mainitud. Tulemustest selgus, et kõik võidutööd olid eakatega arvestavad välja arvatud Põlva linna võidutöö, mis sai ainult 9 punkti 23st. Kõige eaka-sõbralikumana disainiga oli Elva ja Tõrva võidutööd, mis said 19 punkti.

Tabel 3. EV100 võidutööde analüüs

	VÕRU	ELVA	PÕLVA	PÕLTSAMAA	VILJANDI	TÕRVA	TALLINN
Lähteülesandes on mainitud arvestamist erinevate huvija eagruppidega	Eakad- Ei	Eakad- Ei	Eakad- Ei	Eakad- Ei	Eakad- Ei	Eakad- Ei	Eakad- Jah
	Lapsed- Ei	Lapsed- Jah	Lapsed- Jah	Lapsed- Ei	Lapsed- Ei	Lapsed- Ei	Lapsed- Jah
	Erivajadustega inimesed- Ei	Erivajadustega inimesed- Jah	Erivajadustega inimesed- Ei	Erivajadustega inimesed- Jah	Erivajadustega inimesed- Ei	Erivajadustega inimesed- Ei	Erivajadustega inimesed- Jah
KONTROLL							
Võimalik kergesti orienteeruda (viitade olemasolu)	Jah	Ei	Ei	Jah	Jah	Ei	Ei
VALIK							
Võimalus istuda nii varjus kui päikese käes	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Erinevad istumisvõimalused seljatoega/seljatoeta	Jah	Jah	Jah	Jah	Ei	Jah	Jah
Erinevad vaated istudes	Jah	Jah	Ei	Ei	Ei	Jah	Ei
TURVALISUS							
Ala on üsna nähtav, pole varjatud nurgataguseid	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
Sõidutee piisavalt eraldatud	Ei	Jah	Ei	Jah	Ei	Jah	Jah
LIGIPÄÄSETAVUS							

Piisvalt üleäiguradasi	Jah	Jah	Ei	Jah	Jah	Jah	Jah
Võimalik läbida ilma takistusteta	Jah	Jah	Ei	Jah	Jah	Jah	Jah
SOTSIAALSUS							
On olemas laudad, kus võimalik malet, kaarte mängida	Ei	Ei	Jah	Ei	Ei	Ei	Ei
Pingid suunatud peamistele liikumissuundad ele (inimeste jälgimine)	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
FÜÜSILINE AKTIIVSUS							
Võimalus aktiivseteks tegevusteks	Jah	Jah	Jah	Ei	Ei	Jah	Ei
KONTAKT LOODUSEGA							
Puud pakuvad varju	Ei	Jah	Jah	Ei	Jah	Jah	Jah
Madalhaljastuse olemasolu (lilled, põõsad)	Jah	Jah	Ei	Jah	Ei	Jah	Jah
PRIVAATSUS							
Istumine liiklusrast eemal	Ei	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Ei
Võimalus ka eraldatult üksinda istuda	Jah	Jah		Ei	Jah	Jah	Jah
MUGAVUS							
Võimalik istmeid ise liigutada	Jah	Ei	Ei	Jah	Ei	Ei	Ei
Võimalus vihma korral varju alla minna	Jah	Jah	Ei	Jah	Ei	Jah	Jah
Avalik tualettruum	Ei	Jah	Ei	Ei	Ei	Jah	Ei
Võimalus osta süüa-juua	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah	Jah
ESTEETILINE JA SENSOORNE NAUDING							
Vee olemasolu (nt. purskkaev)	Jah	Jah	Ei	Jah	Jah	Jah	Jah
Parklatele vaade huvitavam, eraldatud haljastuse või kunstiga	Ei	Jah	Ei	Jah	Ei	Jah	Jah
Skulptuurid ja kunst	Jah	Ei	Ei	Jah	Jah	Jah	Ei
KOKKU	16	19	9	16	12	19	15

Lähteülesandes oli Tallinna Linnavalitsus ainuke, kes mainis, et tuleks järgida universaalprintsipi põhimõtteid, mille alla kuulub ka eakatega arvestamine. Elva Linnavalitsuse ja Põltsamaa Linnavalitsuse lähteülesannetes oli mainitud, et tuleks arvestada liikumispuudega inimeste vajadustega. Põlva ja Elva Linnavalitsused oli maininud, et lastele peaks projekteerima mänguväljaku. Tõrva ja Võru Linnavalitsused olid ainukesed, kus polnud ühtegi huvigrupi eraldi maininud või välja toonud.

Kõikides disainides olid projekteeritud laiad kergliiklusteed, mis olid ka ratastooliga ligipääsetavad, välja arvatud Põlva linna võidutöö. Kuigi Põlva võidutöö seletuskirjas mainiti, et on kergesti ligipääsetav, on joonistelt näha, et nn rekreatsioonialale pole võimalik ratastooliga saada, kuna seal on trepid ja kõrged ääred. Laiad kergliiklusteed tagavad mugava ja nauditava jalgsikäigu, ilma, et tee peal tuleks takistusi ette, mida vaja ületada.

Kõikides töodes oli tagatud erinevat istumisvõimaluste puhul valikud. Mugavuse valimisel oli nii võrkiiki, seljatoega ja seljatoeta istepinke. Ka istekohtade asukohtadel oli pakutud kõigis töodes valikuvõimalus. Võimalus oli istuda päikese käes või varju all, istuda grupiti paigutatud istekohtadele kui ka eraldi asuvatele istumiskohtadele.

Füüsiliseks aktiivsuseks olid kõige populaarsemad väikevormid lauatenнисe lauad. Need olid esindatud viies töös. Põlva linnal oli lisaks piknikulauad, kiiged ning malelauad. Elva linnal olid olemas välitrenažöörid.

Kõikidel võidutööde aladel oli ka võimalus osta süüa-juua, kas kioskist, kohvikust või mõnest putkast. See tagab selle, et inimene suudab ja tahab pikemalt aega seal veeta ning nende olemasolu ja kasutus edendab ka majandust. Lisaks tekitab see võimaluse spontaanseks vestluseks. Jan Gehl on oma raamatus „Linnad inimestele“ toonud välja kohvikute olulisuse: „Tänavakohvikute olemasolu mõte ja peamine atraktsioon ongi kõnniteel toimuv elu. Võiks arvata, et inimesi meelitab tänavakohvikutesse eelkõige kohv, ent tegelikult on see ühtlasi ettekääne linnaelu vaatlemiseks. Suure osa kohvikukülastuse põhjus on võimalus kombineerida erinevaid atraktiivseid tegevusi. See selgitab ka, miks kohvikutes veedetud aeg

on pea alati oluliselt pikem, kui kuluks lihtsalt tassikese kohvi joomiseks. Tegelikult on kohvikusistumine ühtlasi ajaviide, puhkus ja linnaruumi nautimine.“⁶⁸

Infostendid ja viidad olid välja toodud vaid Võru, Viljandi ja Põltsamaa töödes, mis tekitab samuti võimaluse vestluseks. Lisaks on viidad suureks abiks inimestele, kellel on tajuhäired, aidates kergemalt teed leida. Infostendid on head praegustele eakatele, kes ei ole tehnoloogiaga nii osavad ning seega ei saa informatsiooni ürituste kohta internetist. Elva linna lähteülesandes oli öeldud, et soov on rohkem turiste ligi meelitada, ometigi polnud infostendidele mõeldud.

Elva ja Tõrva olid ainukesed, kus oli avalik tualettruum disainitud. Teiste võidutööde puhul on küll kohvikud läheduses, kuid kohviku tualettruume analüüsis arvesse ei võetud, kuna tihti võivad sealsed tualettruumid olla ainult klientidele kasutamiseks.

Põlva ja Viljandi võidutöödel polnud varjualuseid projekteeritud juhul kui peaks vihma sadama, kuid Põlvas puidust kiigukonstruksioonide peale oleks idee poolest võimalik varjualune tekitada. Varasematest töödtest on välja toodud, et avalikus ruumis võiks olla vesi mingil moel esindatud, kas purskkaevuna või siis tasuta joogivee võtmise kohana. Kõikides disainides oli vesi olemas, mis on terapeutilistel eesmärkidel hea, leevendades stressi.

⁶⁸ Gehl, J. (2015). Linnad inimestele, lk 146-147

5. VESTLUSED EAKATEGA

Intervjueeriti individuaalselt kümmet eakat, kaheksa neist olid naissoost ning kaks meessoost. Enne intervjuuga alustamist mainisid kolm eakat, et kuigi nad on 65 aastat täis, ei tunne nad ennast vanana ning ei liigitaks ennast eakate alla. Peaaegu kõik intervjueeritavad vabandasid juba enne intervjuud, kuna arvasid, et nende vastusest kasu ei ole. Nad tundsid, et neil pole õigust avaliku ruumi disainimisel kaasa rääkida, kuna nad pole igapäevased kasutajad.

Esiteks uuriti, kuna viimati avalikku ruumi külastati. Täpsustati, et selle küsimuse jaoks võib vastata mõeldes parkidele, väljakutele ja promenaadidele ja hetkel jätta linnatänavate läbimine välja. Kuus eakat olid viimase nädala jooksul käinud pargis või mereäärsel promenaadil, neli neist kas eelneval päeval või intervjuu läbiviimise päeval. Kolm eakat, kes elasid linnast väljas polnud sattunud vähemalt poole aasta jooksul linna, kahel neist tervis ei luba ja üks eakas ütles, et kuna tal omal maakodu, pole tal linnast tarvis rohelist otsida. 80% vastanutest käisid avalikus ruumis kodu lähedal, üks vastanu sõitis teisest linnast läbi ja sattus läbi käima sealt ja 88aastane vastanu üritab iga päev käia jalutamas, kas Vapramäel, Elvas või otsib Tartus huvitavamaid kohti, näiteks Ihaste. Kui küsimus oli milline on peamine liikumisvahend, siis ühistransport ja jala käimine käisid käsikäes - pikemad maad ühistranspordiga ja lühemad jala. Nelja eaka peamine liiklusvahend oli auto ning nemad sattusid pigem harvem avalikku ruumi kasutama.

Kui paluti kirjeldada ideaalset avalikku ruumi olid vastused üsna sarnased. Kõige esimesena mainiti istumisvõimalusi. Üldine läbiv punkt oli see, et hetkel pole piisavalt istumisvõimalusi. „Ei saa aru, kas tahetakse vältida vandalismi, et pinke ei panegi.“(N,65) Üks vastanutest tõi kohe välja Maarjamõisa esise. Vastanu pidi seal terve päeva veetma ning ilusa ilma korral soovis ta vahepeal väljas istuda, mis aga ei olnud võimalik, kuna läheduses ei olnud ühtegi istekohta. Järgmisena toodi välja, et haljastuse olemasolu on väga oluline. Enamik täpsustasid selle juures, et haljasaladel võiksid olla värvilised lillepeenrad. „Kaunid vaated peaksid olema puude, põõsaste ja püsililledega ning kui on suuremad pargid, siis mulle väga meeldib kui on välja valgustatud taimede grupid.“(N,65) Üksikud mainisid tualettruumi vajadust. „Mul on 90 aastaseid tuttavaid, kes tunnevad vajadust tualettruumi järgi ning alati välja minnes peavad sellega arvestama.“(N,87) Paar vastanut leidsid, et peaks olema võimalus joogijanu

kustutamiseks. Üks vastanutest mainis, et välismaal on tasuta joogivee võtmiskohad, kuid Eestis seda küll näinud ei ole. Teine eakas ei eeldanudki, et joogivesi peaks tasuta olema, vaid leidis, et võiks kasvõi mõni putka, kohvik või pood lähedal olla, kus vajadusel vett osta saab.

Kui küsiti täpsemalt, millised istumisvõimalused peaksid olema, tuli väga erinevaid arvamusi. Kaks eakat mainisid, et pole vahet millised nad on, peaasi et oleks millelgi istuda. „Kui muud võimalust ei ole, siis võiksid olla kasvõi kändud istumiseks.”(M, 79) Viis eakat leidsid, et istekohad peaksid olema kindlasti seljatoega ning ülejäänud leidsid, et pole oluline ja pigem pakkuda erinevaid valikuid istumiseks. „(Istumisvõimaluste kohta).. võib olla suur pikk lavats, võib olla erikujuline, võivad kasvõi kändud olla, sest kõige igavamad on tavalised pargipingid“(N,65). Üks eakas mainis, et istumisvõimalustel võiks olla midagi vaadata, näiteks vaade merele või näha teiste inimeste liikumist ja tegevust. Kaks vastajat mainisid ära, et pinkide ümber haljastust ei tohiks panna, kuna see tekitab varjatud tsooni, mis tõmbab asotsiaale ligi ning istumisvõimalus peaks olema kaugele näha, seega seljataguse kaitsmine haljastusega ennast ei õigustaks.

Peamiste probleemidena toodi esmalt taas istumisvõimaluste puudus välja. Teiseks suureks probleemiks eakate arvates on prügikastide puudumine. Küsimustiku lõpus antud nimekirjas prügikaste polnud mainitud, kuid enamik eakaid tõid ise selle välja. Viis eakat ütlesid otse, et prügikaste pole piisavalt ning nende järgi on suur vajadus. Kolm eakat mainisid, et peamised probleemid on ikka teiste inimestega, kes „räuskavad ja läbustavad“ ning läbi selle visatakse prügi maha, kuna istepinkide juures pole kohta, kuhu prügi visata. „Kui mõelda negatiivsetele mälestustele seoses avaliku ruumiga, siis on see seotud ikka inimestega – kas joobes, läbustavad või karjuvad.“ (N,70) Üks eakas tõi eraldi ka välja, et prügikast peaks olema kinnine, et linnud ei saaks prügi laiali tõmmata. Kui küsiti täpsustav küsimus hooldatuse kohta, vastasid enamik, et pargid, kus nad peamiselt käivad on üldiselt hästi hoitud ja seal on näha et vastavad inimesed käivad hooldamas.

Kui tuli küsimus, mis tegevusi võiks eakatele olla ei osanud keegi koheselt midagi välja pakkuda. 80-aastane meesterahvas pakkus lõpuks välja, et jooksurajad võiksid olla. 77-aastane naisterahvas pakkus välja kiigud, teine 77-aastane leidis, et võiks olla telefonilaadimispunktid ning kaks eakat leidsid, et võiks toimuda rohkem üritusi, näiteks kontserte või tantsutunde.

Kõikide puhul abistati küsimuse vastamisega viidates välismaal olemasolevatele eakate treeningparkidele ja küsiti kas nemad oleksid treeningvahenditest huvitatud. Tuli välja, et keegi eraldi eakate treeningpargist ei tunneks huvi ning ei tundunud, et ka keegi niisama sooviks treeningvahendeid kasutada välja arvatud üks eakas, kes arvas et treeningvahendid võiks ikka olla, kuna ta Värskas sanatooriumi juures käib neid kasutamas, aga samas ta ei osanud öelda, kas ta linnaruumides julgeks neid kasutada. Ülejäänud nõustusid treeningvahenditega alles siis, kui sai mainitud, et lastelastega võib koos neid kasutada.

Peale seda kui eakas oli kõik oma arvamused ja ideed avalikust ruumist ära rääkinud, anti eakatele nimekiri, kus oli välja toodud varasematest välismaa uurimustest välja tulnud aspektid, mis võiksid avalikus ruumis olemas olla ning küsiti arvamust nende kohta. Nimekiri on näha Lisa 1. Enamik ei olnud tulnud varasemates vastustes avaliku tualettruumi peale, kuid nimekirjast seda lugedes leidsid, et see on asi, mis peaks tõesti olemas olema. Varjualuste puhul läksid arvamused pooleks, kus osad leidsid, et see on oluline ning teised ei eeldanud, et varjualune peaks olemas olema.

Viimase küsimusena oli vaja nimetada kolm kõige tähtsat asja, mis peaks avalikus ruumis kindlasti olemas olema. Järjekord polnud seal oluline. Kaheksa eakat kümnest ütlesid, et istumisvõimalused peavad olemas olema. Viis inimest kümnest ütlesid, et korralikud ja laiad kõnniteed peavad olema ning samuti viis eakat ütlesid et avalik tualettruum on väga oluline. Neli eakat leidsid, et oluline on haljastuse olemasolu, kolm eakat leidsid et vee olemasolu ning varjualuste olemasolu ning kaks eakat leidsid et oluline on kergesti ligipääsetavus. Antud nimekirjas olevat skulptuure ei pakkunud keegi. Vestluse käigus mainis üks eakatest eraldi, et skulptuurid on luksus ning ei eeldagi, et skulptuure igal pool oleks. Teine eakas ütles, et muidugi tuleb hoolikalt vaadata, et skulptuur ikka ümbritseva keskkonnaga kokku sobiks. Tema arust, oleks vahva puidust loomade skulptuurid, nagu ta oli kunagi välismaal näinud. Lapsed said nende peal turnida ja nad omasid mänguatraktsiooni funktsiooni.

6. JÄRELDUSED JA ARUTELU

Kuigi lähteülesandes enamik ametnike ei nõudnud aspekte, mis muudaksid avaliku ruumi eakate sõbralikuks olid projekteerijad üritanud mõningaid aspekte ise tagada. Linna ametnikud ei pruukinud karme nõudmisi panna, et projekteerijad saaksid vabamad käed, kuigi universaalsaini põhimõtted võiks igas töös olla nõutud. Linnad, mis nõuavad võrdset ligipääsetavust kõigile tagavad juba esimese sammu eaka-sõbraliku linnakeskkonna loomises. Kuigi olemasolevate avalike ruumide hooldamise ja korrashoiuga olid eakad üldiselt rahul, tuleb rõhutada hoolduse tähtsust. Kui koht või ala on hästi hooldatud, mõtleb inimene järgi enne kui prügi maha viskab. Seega ametnikud võiksid teha kindlaks olemasolevas avalikus ruumis murepunktid, kus tavapäraselt rohkem prügi tekib ning vastavalt sellele kas tihedamalt hooldada või disainida ala esteetiliselt kaunimaks. Tänu sellele tekib inimestel side ruumiga ning kogukonna tunnetus ning nad pigem hoiavad ala ja ruumi.

Võib öelda, et universaalsain keskendub peamiselt kõigile võrdse ligipääsu tagamises. Vestlusest eakatega tuleb väga hästi välja erinevus eakate vajadustega arvestamise disainis ja universaalsainis. Eakatega arvestav disain uurib rohkem psühholoogilisi ja füüsilisi vajadusi. Näitena saab tuua selle, et universaalsain ei nõua, et igas suuremas pargis peaks olema avalik tualettruum. See tähendab, et park võib olla küll ligipääsetav, kuid eakas ei pruugi siiski sinna minna, kuna tema jaoks on muude vajaduste rahuldamine olulisem.

Kuna tegu oli eskiisiga, ei saa kindlalt väita, et projekteerijad ei arvesta teatud asjadega disainis, kuna järgnevate projektistaadiumite käigus võidakse täpsustada alles väikevormide asukohad, näiteks teeviitade olemasolu. Elva ja Tõrva võisid saada kõige parema tulemuse, kuna neil oli väga täpsed joonised ja seletuskiri. Kindlasti oleks täpsemad tulemused tulnud, kui oleks uurinud eelprojekte, kus asjad on juba täpsemalt määratud. Analüüs ei pruugi anda kõige õigemad tulemust, kuna hindamine oli subjektiivne. Autor pidi eskiisjooniste põhjal otsustama, kas midagi tundub mugav või kas on huvitavad vaated. See mis tundus eskiisis hea, ei pruugi päriselus toimida. Kõige parema tulemuse saab, kui teha lisauuring valmis ehitatud võidutöödest ja näha, kui palju realselt kasutatakse.

Eakate intervjuudest tulid küll välja tulemused, mis toetasid teooriat, kuid parema ülevaate oleks saanud rohkemate vestluste korral. Ainukene erinevus on ehk see, et varasemates teooriates oli mainitud küll ära prügikastide olemasolu vajadus, kuid polnud seda rõhutatud või suuremaks probleemiks toodud. Vastanute põhjal võiks öelda, et Eestis on probleeme prügikastide puudusega või õige disaini valikuga, et tuuliste ilmade korral prügi laiali ei lendaks või linnud laiali ei veaks.

Projekteerijad peaksid tulevikus arvestama piisava istumisvõimaluste tagamisega. Eakad tihtilugu jõuavad kõndida vähem kui nn tavaline inimene ning väsivad kiiremini ja seega oleks vaja tagada teatud vahemaade tagant piisavalt istumisvõimalusi. Peamiste liikumisteede äärde rohkem ning vähem läbivatele vähem, kuid siiski leida mingi võimalus puhkamiseks. Eakate soov on näha linnaruumis piisavalt haljastust ning värvikirevamana ning selle jaoks tuleks istutada haljasaladele värvilisi lillepeenraid või madalaid põõsaid. Parklad võiks disainida läbivalt haljastusega või eraldada madalhaljastuse või kunstiga. Projekteerijad peaksid ka mõtlema vaadete peale. Inimene ei jää kauaks kuhugi peatuma, kui tal ei ole põnev ning ei ole midagi vaadata. Tuleb tagada võimalus teiste inimeste jälgimiseks, vaated haljastusele ja veesilmadele ning kui võimalik, ka mõnele huvitavale kunstiteosele.

Eakad tõid välja ka, et kõige suurem probleem on teiste inimestega, ehk asotsiaalidega ja „läbustajatega“ parkides. Varasemalt on üritatud välismaal seda muret lahendada, projekteerides üsna ebameeldivad istumisvõimalused, mis ei ole kindlasti õige lähenemisviis. Kuna asotsiaalid pigem eelistavad varjatumaid kohti, siis tuleks disainida ruum läbipaistvaks ning esteetiliselt kauniks ning ala tuleb hooldada. Mida atraktiivsemaks disainitakse avalik ruum, seda rohkem inimesi seda kasutab ning seda rohkem silmapaare jälgib ümbrust.

Ametnikud ning linnaplaneerijad saavad üsna palju kaasa aidata avaliku ruumi elustamiseks, inimeste ligitõmbamiseks ning avaliku ala eakate sõbralikumaks muutmisel. Avalikud alad tõmbavad inimesi ligi, kui korraldada erinevaid üritusi. Tänu sellele tekib kogukonna tunne ning ka omandi tunne, mis tõmbab inimesi nendesse kohtadesse tagasi ning lisaks hoitakse rohkem avalikku ruumi. Tuleks hooldada ja parandada olemasolevaid kõnniteid, muuta ülekäigurajad turvalisemaks ning kontrollida üle, kas ühistranspordivõrgustik on hetkel piisav. Kõige parem asi, mida teha on kaasata eakad disainiprotsessi ja küsida neilt arvamust. Eakad

teava täpselt oma igapäevaseid takistusi ja eelistusi. Nagu varasemalt teoorias sai mainitud, enne eakate-sõbraliku pargi looma hakkamist, tuleks teha kindlaks kõige tõenäolisemate pargikasutajate soovid ja eelistused.

Kuna Eestis pole tavapärane, et tihti uusi väljakuid, parke või promenaade ehitatakse tuleks tähelepanu pöörata olemasolevatele avaliku ruumi disainile. Tulevikus tuleks teha täpsemaid uuringuid olemasolevate parkide, promenaadide, väljakute ja platside kasutajasõbralikkusest ning küsida kohapealsetelt eakatel, kes ruumi kasutavad, mida saaks paremini ning vastavalt sellele muutusi ellu viia. Antud uurimuses oli igal eakal oma kindel ettekujutus avalikust ruumist, mida nad kirjeldasid ning see ei pruugi käia iga ruumi disaini kohta. Avalikud ruumid erinevad oma suuruse ja olemuse poolest ning ei oleks loogiline väikesesse platsile panna pürskkaev, avalik tualettruum ja ohtralt haljastust. Vastavalt kohale tuleks analüüsida, mis on vajalik ning võiks küsida peamiste kasutajate arvamust.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk on selgitada välja eakate vajadused avalike ruumide kasutamisel analüüsides varasemaid teooriad, mille kaudu pandi paika kujundusprintsipiibid ning hinnati nende kaudu EV100 „Hea avalik ruum“ võidutöid. Lisaks küsiti otse eakatele, mis on nende vajadused ning eelistused ja mis on hetkel avalikus ruumis probleemid.

Üldjoontes olid disainid väga hästi tehtud, arvestades ka eakate eelistustega. Kõikides disainides oli olemas valik, kas erinevad istepingid või võimalik istuda varjus või päikese käes. Valik oli ka tagatud enamasti vaadete kaudu – vaade veesilmale, inimeste tegevusele, aktiivsetele tegevustele nagu lauatenis või laste mänguväljakud. Kõikides võidutöodes olid olemas kioskid või kohvikud peamiste liikumisteede juures, mis on kasulik majandusele ning kohvikutel on oluline tagada võimalikult mugav keskkond, et inimene jääks kauemaks.

Üldistatult olid peamised puudused disainides:

- puudub istumiskohtade ümberpaigutamise võimalus oma soovi kohaselt;
- puuduvad avalikud tualettruumid;
- avalike platside ja alade läheduses olevad parklad ei ole piisavalt visuaalselt eraldatud.

Viimase punkti lahenduseks võiksid parklad olla haljastuse või mõne kunstiteosega eraldatud või disainitud haljastust parklasse intergreerides, et inimesel oleks meeldivam ümbrust vaadata.

Eakate jaoks on ideaalses avalikus ruumis on kõige olulisem aspekt istumisvõimaluste olemasolu ning seal juures erinevaid variante disaini näol. Järgmiselt teine oluline asi on laiad ning korralikud kõnniteed, mis praegustes EV100 disainides oli tagatud. Välja toodi ka haljastuse olemasolu, eelistatavalt värvilised lillepeenrad või põõsased.

Peamised puudused olemasolevates avalikes ruumides eakate arvamuse kohaselt on:

- piisavate istumisvõimaluste puudumine;
- piisavate prügikastide puudumine;
- lärmakad ja ebaviisakalt käituvad inimesed

Soovitused, millega tulevikus arvestada oleks, et linnaametnikud üritaks lähteülesannetes nõuda eakatega arvestamist projekteerimisel või siis nõuda, et järgitaks universaalsisaini põhimõtteid. Kaasata piisavalt eakaid disainiprotsessi ning korraldada üritusi avalikus ruumis kasutatavuse tõstmiseks. Kuigi olemasolevate avalike ruumide hooldamise ja korrashoiuga olid eakad üldiselt rahul, tuleb rõhutada hoolduse tähtsust. Kui koht või ala on hästi hooldatud, mõtleb inimene järgi enne kui prügi maha viskab. Projekteerijad võiksid pakkuda piisavalt valikuvariante istumiseks ja aktiivseteks tegevusteks, lisaks tagada mugavad ja laiad kõnniteed, mis kutsuks inimesi autoga sõitmise asemel kõndima. Istepinkide asetusel mõelda alati läbi, mis vaated tekivad ning kas inimesel tahaks jääda sinna pikemalt aega veetma. Neid soovitusi arvesse võttes saab tagada hea keskkonna, mida meeleldi kasutavad ka eakad.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Alender, Y. (2014). TAGASI LINNA. Hea avaliku ruumi kaudu tagasi enese ja teiste juurde. [WWW] <http://yokoalender.ee/idee-tagasi-linna-hea-avaliku-ruumi-kaudu-tagasi-enese-ja-teiste-juurde/> (23.04.2017)
2. Altman, I., & Zube, E. H. (1989). Public places and spaces. New York: Plenum Press.
3. APHA. (2013). Improving Health and Wellness through Access to Nature. [WWW] <https://www.apha.org/policies-and-advocacy/public-health-policy-statements/policy-database/2014/07/08/09/18/improving-health-and-wellness-through-access-to-nature> (12.04.2017)
4. Bachmann, K. (2015). Arhitektuur kingipakis. [WWW] <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/arhitektuur-kingipakis/> (18.11.2016)
5. Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M. (1995). Public space. 2-nd ed. Ameerika Ühendriigid: Cambridge University Press
6. Center for Disease Control and Prevention. (1999). Neighborhood Safety and the Prevalence of Physical Activity-Selected States. Morbidity and Mortality Weekly Report 47: lk 143-146.
7. CF. (2007). Strategia in materia di politica della vecchiaia. Bern: Consiglio Federale.
8. Eesti Arhitektide Liit. Hea avalik ruum. [WWW] http://arhliit.ee/EV100_arhitektuur/ (07.05.2017)
9. Farage, A., Miller, K., Ajayi, F., Hutchins, D. (2012). Design Principles to Accommodate Older Adults [WWW] <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4777049/> (26.11.2016)
10. Gehl J. (1987). Life between buildings: using public space. New York: Van Nostrand Reinhold.
11. Gehl, J. (2015). Linnad inimestele. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
12. Grahame, A. (2016). Improving with age? How city design is adapting to older populations. [WWW] <https://www.theguardian.com/cities/2016/apr/25/improving-with-age-how-city-design-is-adapting-to-older-populations> (08.04.2017)

13. Hartig, T., Evans, G. W., Jamner, L. D., Davis, D. S. and Garling, T. (2003). Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology*. 23: lk 109-123.
14. Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
15. Juhendmaterjal „Kõiki kaasava elukeskkonna kavandamine ja loomine“. Koostajad: Eesti Arhitektide Liit, Eesti Disainikeskus, Eesti Kunstiakadeemia
16. Komac, U. (2017). Public Space as a Public Good: Some Reflections on Public Space to Enjoy Solitude. [WWW] <http://www.athensjournals.gr/architecture/2017-3-2-2-Komac.pdf> (02.05.2017)
17. Kuressaare Agenda 21. [WWW] <http://www.kuressaare.ee/uus/public/documents/Agenda21.pdf> (01.05.2017)
18. Kurz, R. (2008). Who is considered an old person? [WWW] <https://generationen.oehunigraz.at/files/2012/07/Who-is-considered-an-old-person.pdf>
19. Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk
20. Lapin, L. (2014). Avalik ruum uues paradigmas. [WWW] <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/avalik-ruum-uues-paradigmas/> (12.04.2017)
21. Le Grange, R., Ferraro, K., Supancic, M. (1992). Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 29: lk 311-334.
22. Levald, A. (2012) Elukeskkond kõiki kaasavaks! [WWW] <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/elukeskkond-koiki-kaasavaks>
23. Levald, A. Sander, H. (2005). Loodus linnas, linn looduses. [WWW] http://www.eestiloodus.ee/artikkel1093_1091.html (01.05.2017)
24. Loukaitou-Sideris, A. & Eck, J. (2007). Crime Prevention and Active Living. *American Journal of Health Promotion*. 21(4) Supplement: lk 380-389.
25. Loukaitou-Sideris, A., Levy-Storms, L., Brozen, M. (2014). *Placemaking for an Aging Population: Guidelines for Senior-Friendly Parks*. Los Angeles: Lewis Center for Regional Policy Studies.
26. Lynch, K. A. (1981). *Theory of Good City Form*. Cambridge: MIT Press

27. Martinoni, M., Sartoris, A. Criteria for the elderly people cit? Simplify the compexity to act in concrete terms. [WWW]
http://www2.arc.usi.ch/ris_ist_icup_pub_urbaging_02.pdf (12.04.2017)
28. Pretty, J., Griffin, M., Sellens, M. & Pretty, C. (2003). Green Exercise: complementary roles of nature, exercise and diet in physical and emotional well-being and implications for public health policy. CES Occasional Paper 2003-1, University of Essex.
29. Project for Public Spaces. (2009). A Primer on Seating. [WWW]
<https://www.pps.org/reference/generalseating/> (03.05.2017)
30. Project for Public Spaces. (2014). Why Public Places are the Key to Transforming our Communities. [WWW] <https://www.pps.org/blog/why-public-places-are-the-key-to-transforming-our-communities/> (21.04.2017)
31. Public Space. The art of creating great spaces [WWW]
<http://www.urbandesign.org/publicspace.html> (13.03.2017)
32. Riigihangete register. Elva kesktänava ja linnaruumi arhitektuurivõistlus.
33. Riigihangete register. Põltsamaa linna Kesk ja J. Kuperjanovi tänavate ning ümbritseva linnaruumi arhitektuurivõistlus.
34. Riigihangete register. Põlva keskväljaku ja linnaruumi arhitektuurivõistlus.
35. Riigihangete register. Tallinna peatänava ideevõistlus.
36. Riigihangete register. Tõrva keskväljaku ja linnaruumi arhitektuurivõistlus.
37. Riigihangete register. Viljandi linna tunnuskujundus.
38. Riigihangete register. Võru keskväljaku arhitektuurivõistlus
39. Rowe, J., Kahn, R. (1997). Successful ageing. *The Gerontologist*, 37 (4), lk 433–440
40. SA. (2017). Statistikaamet. [WWW] <http://www.stat.ee> (10.12.2016).
41. Sarkissian, W., Stenberg B. (2013). Guidelines for Planning for Older People in Public Open Space [WWW] <https://sarkissian.com.au/wp-content/uploads/2013/09/Older-people-in-residential-public-open-space.pdf> (25.02.2017)
42. Souter-Brown, G. (2015). *Landscape and Urban Design for Health and Well-Being*. New York: Routledge.
43. Statistikaamet. (2016). Noppeid ajaloost: sündimus. [WWW]
<https://statistikaamet.wordpress.com/tag/sundimus/> (05.05.2017)

44. Stevenson, S. (2015). How to Make Senior Friendly Public Spaces [WWW]
<http://www.aplaceformom.com/blog/6-8-15-senior-friendly-public-spaces/>
(19.04.2017)
45. Tulva, T., Kiis, A. (2001). Vananemine Eestis: Eakate toimetulek ja teenuste vajadus.
Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus
46. Turel, H. S., Yigit E. M., Altug, I. (2007). Evaluation of elderly people's requirements
in public open spaces: A case study in Bornova District (Izmir, Turkey). – Building
and Environment, 42, 5, lk 2035–204. [Online] ScienceDirect (02.05.2017)
47. Wanner, P. & Svizzera: Ufficio federale di statistica (2005). Âges et generations la vie
après 50 ans en Suisse. Neuchâtel: Office Fédéral de la Statistique
48. WHO. (2007). Global age-friendly cities : a guide - Ageing and life course, family and
community health.
49. WHO. Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project
[WWW] <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/> (26.11.2016)
50. Virkus, S. (2016). Intervjuu eelised ja puudused [WWW]
https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/intervjuu_liigid.html
(20.04.2017)
51. Yang, L. (2015). Top Five Reasons Why Public Space is Important. [WWW]
[http://culturedays.ca/blog/2015/09/10/top-five-reasons-public-space-
important/sthash.ReMl2sQc.dpuf](http://culturedays.ca/blog/2015/09/10/top-five-reasons-public-space-important/sthash.ReMl2sQc.dpuf) (13.03.2017)
52. Yung, E.H. K., Conejos, S., Chan, E. H. W. (2016). Social needs of the elderly and
active aging in public open spaces in urban renewal. – Cities, 52, lk114-122. [Online]
ScienceDirect (17.11.2016)

LISAD

Lisa 1. Intervjuu poolstruktureeritud küsimustik

Oma lõputöö raames uurin ma kui palju mõeldakse avalike alade disainimisel eakatele. Õigeid ega valesid vastuseid ei ole, lihtsalt tahan Teie isiklikku arvamust ja kogemust.

Kas teile sobib et intervjuu salvestatakse?

Avalik ruumi alla käivad linnapargid, korterelamute õuealad, rannapromenaadid, igasugused linnaplatsid ja väljakud ning liiklusalad. Lihtsustuseks võite küsimustele vastates mõelda parkide peale.

1. Vanus
2. Kui tihti satud avalikku ruumi?
3. Kuna oli viimane kord?
4. Mis on su peamine transpordivahend (jala, autoga, ühistransport)
5. Kirjelda enda jaoks ideaalset parki/avalikku ruumi, mis peaks seal kindlalt olema olema.
6. Millised võiksid olla istumisvõimalused?
7. Kas on olnud negatiivseid mälestusi avaliku ruumi/parkide külastusega, kas saaksite tuua näiteid mis on praegu halvasti.
8. Mis tegevusi võiks eakatele olla ? (Kas oleksid huvitatud malelaudadest, treeningvahenditest)
9. Nimetan Teile nüüd paar asja, mis on toodud välja välismaal tehtud uurimustest. Mis oskate nende vajaduse kohta öelda:

Istumisvõimalused

Haljastuse olemasolu (pakub varju, privaatsust, esteetiliselt kaunis)

Avalik tualettruum

Laiad ja korralikud kõnniteed

Vee olemasolu (purskkaev, joogivesi)

Varjualused

Skulptuurid

Kergesti ligipääsetav (Bussipeatus lähedal, piisavalt ülekäiguradasi, turvaline)

Nimetage nendest **3 kõige tähtsamat**, miks kindlasti peaks pargis olema olema (võib ka täiesti ise millegi muu välja pakkuda, mida nimekirjas pole)